

Published on 10th of every month

ગ્રામસ્વરાજ

અંક : ૨ • વર્ષ : ૭૮ • ૧૦ મે, ૨૦૨૪

કિંમત : ₹ ૭ • વાર્ષિક લવાજમ : ₹ ૮૦

GRAMSWARAJ GUJ. MONTHLY
RNI No. 1799/57 Permitted to
post at Ahmedabad P.S.O. on
tenth of every month under postal
Regd. No. GAMC 38, 2024-2026
issued by S.S.P. Ahmedabad
valid upto 31-12-2026, Licence
to Post without prepayment
No. PMG/NG/049/2024-2026
valid upto 31-12-2026

ગુજરાત ગૌરવ દિવસ

અંક-૨ • વર્ષ : ૭૮

૧૦, મે ૨૦૨૪

તંત્રી : ડૉ. રાજેન્ડ્ર સી. નિવેદી

સંપાદક મંડળ

- ઘનશ્યામભાઈ એચ. અમીન
- ભીખાભાઈ જ. પટેલ

● વાર્ષિક લવાજમ : રૂ.૮૦

● ધૂટક નકલ : રૂ.૩

પત્રવ્યવહારનું અને લવાજમ
મોકલવાનું સરનામું :

ગુજરાત રાજ્ય સહકારી સંધારની પાછળ, રિલીફ રોડ,
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૧.

ટે.નં. ૨૫૩૫૨૨૨૦ (૧૮૩) ગ્રામ : સહયોગ
ફેક્સ નં. : (૦૭૯) ૨૫૩૫૧૩૬૦

Website : www.gujaratscu.com

E-mail : sahakarguj1850@gmail.com

અનુક્રમણિકા

શું શેષ ? સુંદરતા કે સહય્યવહારતા	૩
- શ્રી નવીન વી. વાણીણી	
પરતીનો છેડો ઘર	૪
- શ્રી પી. કે. લેહરી	
૧ મે, ૧૯૯૦ના ગુજરાત સ્થાપના દિને	૫
સેવિંગ એક્ઝાઉન્ટના કેટલાક બીજા ઉપયોગ પણ છે	૧૩
વધતી નવી નવી યોજનાઓ ફળાયી બનાવવી જરૂરી	૧૪
- પ્રો. મહેન્દ્ર એમ. નિવેદી	
અર્થાત્તની સાથે માનવ વિકાસ પણ જરૂરી	૧૭
૨૪મી મે - વર્દ્ધ હેપી ખ્રષ્ટસ ડે	૧૮
- શ્રી વિનોદ એમ. મકવાણા	
યોગચિકિત્સા - રોગ આધારિત યોગાભ્યાસ	૨૧
- શ્રી કિરણ ચાંપાનેરી	
બદલાતા સમય સાથે કૃપિ કેને	૨૪
ખૂટોને ટેકનોલોજી ઈનોવેશન દ્વારા	૨૬
- શ્રી આશિષ દોભાલ	
૭ ચોપડી ભણ્યા હોવા છતાં ખેતીમાં અનોખી શોધ	૨૮
- શ્રી દેવલ થોરિયા	
સ્વચ્છતા-સંચાલન અને શુદ્ધ હવા માટે	૩૦
પરિવર્તનોની ગતિ આજે જેટલી તીવ્ર છે	૩૨

ગ્રામ સ્વરાજ

- દર મહિનાની દસમી તારીખે પ્રગટ થાય છે.
- નવું વર્ષ એપ્રિલથી શરૂ થાય છે. વાર્ષિક લવાજમ રૂ.૮૦ છે.
- ધૂટક નકલ રૂ.૩-૦૦ ગમે તે અંકથી ગ્રાહક થઈ શકે છે. લેખમાં પ્રગટ થતાં વિચારો લેખકના છે.
પ્રકાશિત થતાં લેખો સાથે તંત્રી કે સંપાદક મંડળ સંમત છે, તેવું માનવું નહીં.
- ગુજરાત રાજ્યની સહકારી મંડળીઓના કાયદા કલમ-૮૮ અનુસાર ગુજરાત રાજ્ય સહકારી સંધના
શિક્ષણ કાળામાં નિયમિત ફાળો ભરનાર સહકારી સંસ્થાને વિના લવાજમે ‘ગ્રામસ્વરાજ’ મોકલવામાં આવે છે.
- ‘ગ્રામસ્વરાજ’ માસિક તથા ‘સહકાર’ પાંસિકનું સંયુક્ત લવાજમ રૂ.૧૫૦.૦૦ છે.
- રાજ્ય સહકારી સંધના સભાસદોને “ગ્રામસ્વરાજ” તથા “સહકાર” વિના લવાજમે મોકલવામાં આવે છે.

ચિંતન

શું શ્રેષ્ઠ ? સુંદરતા કે સદ્વ્યવહારતા

પુષ્પ સુંદર હોય, પણ એમાં સુગંધ ન હોય તો ? સુંદરતા અને સુગંધનો સમન્વય જ પુષ્પનો પ્રાણ છે. મનુષ્ય પણ રૂપથી નહીં ગુણથી શોભે છે. સદ્ગુણ જ મનુષ્યની સુંદરતા છે. સદ્ગુણ જ મનુષ્યનો આત્મા છે. મનુષ્ય એકલો રહી શકતો નથી. તે પરિવાર અને સમાજમાં રહે છે. તેને પરિવાર અને સમાજના સત્યોના વ્યવહારમાં સદ્ગુણરૂપી સુગંધ પ્રસરાવવી આવશ્યક છે. પરસ્પરના વ્યવહારથી જ મનુષ્યમાં સદ્ગુણનો વિકાસ થાય છે. સદ્ગુણ વિકાસને લીધે જ મનુષ્ય સમગ્ર સમાજને અને સમસ્ત વિશ્વને કુટુંબ સમજ્ઞને બધાને પ્રેમ કરે છે, ને બધા સાથે સદ્વર્તન દાખવે છે. જીવનના પાઠ મનુષ્ય શર્ષદોથી કે શિક્ષણથી નહીં, આચરણથી શીખી શકે છે. બીજાના સુખ-દુઃખનું ધ્યાન રાખી સદ્વર્તન કરે તેનું આચરણ સૌને ગમે છે. પૂ.શ્રી દેવરાહા બાબાએ કહ્યું છે : “કૂલોમાં જે સ્થાન સુગંધનું છે, ફળોમાં જે

સ્થાન મીઠાશનું છે, ભોજનમાં જે સ્થાન સ્વાદનું છે એવું જ સ્થાન જીવનમાં સદાચારનું છે.” માનવ મન દરિયા જેવું ઊંઠું છે. એના ઊંડાશનો તાગ પામવો ખૂબ મુશ્કેલ છે. આ મનપ્રદેશમાં સારી અને ખરાબ બંને બાબતો આકાર લેતી હોય છે. સારી બાબતો વિચારતું મન નિર્વિકારી નિર્મલ હોય છે. ખરાબ બાબતો વિચારતું મન વિકારી મહિન હોય છે. સદાચાર અને દુરાચારનો આધાર મનની આવી સ્થિતિ પર નિભરે છે. નિર્વિકારી મનમાં પ્રેમ, સંવેદના, સહાનુભૂતિ, કરૂણા, ઉદારતા, આત્મીયતા અને સંયમ જેવા સદ્ભાવ રહેલા હોય છે, જ્યારે વિકારી મનમાં સ્વાર્થ, નફરત, ઘૃણા, ઈષ્ટ, વેર અને કોથ જેવા દુર્ભાવ રહેલા હોય છે. આપણે આપણા મનને કેવું બનાવવું તેનો સ્વસ્થતાપૂર્વક વિચાર કરવો એ આપણા સંયમ અને સમજની વાત હોય છે. જીવનને ઉમદા બનાવવા માટે નિર્વિકારી નિર્મલ મનની સવિશેષ જરૂર પડે છે.

સુંદરતા કે સદ્વ્યવહારતામાં શું શ્રેષ્ઠ તે દર્શાવતો એક પ્રસંગ ઈન્ટરનેટ માધ્યમ પરથી વાંચવા મળ્યો તે હું આપને વર્ણવું છે જે બધા માટે પ્રેરણાત્મક છે.

એક સુંદર રૂપાળી સ્ત્રી વિમાનમાં પ્રવેશી

નવીન વી. વાણીશ્વરી

૩૦૧, સિદ્ધિ વિનાયક એપાર્ટ, આસ્થા રેસિડેન્સી પાછળ, ૧૫૦ ફૂટ રીંગ રોડ,
રાજકોટ-૪

મો.૮૮૭૮૪૬૮૯૭

૪૩

ગ્રામસ્વરાજ

અને તે પોતાની જગ્યા શોધવા લાગી. તેણે જોયું કે તેની બેઠક બંને હાથ વિનાના એક મુસાફરની બાજુમાં છે. આથી તે તેની બાજુમાં બેસવા માટે આનાકાની કરવા લાગી. તે ઊભી રહી. રૂપાળી સ્વીએ એરહોસ્ટેસને જણાવ્યું કે બે હાથ વિનાના અપંગ વ્યક્તિ સાથે બેસીને મુસાફરી કરવાનું તે પસંદ કરતી નથી. એરહોસ્ટેસને પોતાની બેઠક બદલી આપવા માટે જણાવ્યું. એરહોસ્ટેસે વિનભ્રભાવે પૂછ્યું, “બહેન, હું તે માટેનું કારણ જાણી શકું?”

નહીં. એરહોસ્ટેસ એ સ્વી તરફ જોઈ બોલી, “મેડમ, ઈકોનોમી કલાસની બધી બેઠકો ભરાઈ ગઈ છે. પરંતુ અમારી વિમાન કંપની શક્ય હોય ત્યાં સુધી તેના ગ્રાહકોને મહત્તમ સંતોષ આપવા માટે પ્રયત્નશીલ હોય છે. તેથી હું વિમાનના કેપ્ટનને આ બાબતે વાત કરું છું. ત્યાં સુધી આપશ્રી થોડી વધારે ધીરજ રાખો તેવી નામ વિનંતી.” આ પ્રમાણે જણાવી તે કેપ્ટન પાસે ગઈ.

શરીરનું રૂપાળાપણું કાયમી નથી, નાશવંત છે. જ્યારે સારા વિચારો સાથેનું સદ્વર્તન ચિરકાળ કાયમી હોય છે. ઉત્તમ વિચારો અને સદ્વ્યવહાર જ વ્યક્તિને સુંદર બનાવે છે. કુરૂપ વ્યક્તિ સદ્વ્યવહારથી સુંદર બની શકે છે અને સુંદર વ્યક્તિ તેના દુર્ઘવહારથી કુરૂપ બની જાય છે.

તે સ્વરૂપવાન સ્વીએ જવાબ આપ્યો : “આ કહ્યું, “મેડમ, આપને તકલીફ પડી તે માટે પ્રકારના અપંગ વ્યક્તિ સાથે બેસી હું મારા પ્રવાસનો આનંદ ગુમાવવા ઈચ્છતી નથી.” આ વિમાનમાં એક જ સીટ ખાલી છે તે માત્ર ‘પ્રથમવર્ગ’ની જ છે. આ સાંભળી એરહોસ્ટેસે આધાત અનુભવ્યો. મેં મારા સાહેબને વાત કરી અને અમે એક એક શિક્ષિત સુંદર સીના મુખેથી આ જવાબ સાંભળી એરહોસ્ટેસને દુઃખ થયું. રૂપાળી સ્વીએ ફરીથી એરહોસ્ટેસને કહ્યું કે, આ જગ્યાએ તે બેસી શકશે નહીં. તેણે બીજી બેઠક ફાળવી આપવા માટે જણાવ્યું.

એરહોસ્ટેસે તે સ્વીને થોડી ધીરજ રાખવા માટે વિનંતી કરી. તે બીજી કોઈ જગ્યા શોધી તેની બેઠક બદલી આપશે તેમ જણાવ્યું. પરંતુ તે કોઈ ખાલી જગ્યા આજુબાજુ શોધી શકી

નહીં. એરહોસ્ટેસ એ સ્વી તરફ જોઈ બોલી, “મેડમ, ઈકોનોમી કલાસની બધી બેઠકો ભરાઈ ગઈ છે. પરંતુ અમારી વિમાન કંપની શક્ય હોય ત્યાં સુધી તેના ગ્રાહકોને મહત્તમ સંતોષ આપવા માટે પ્રયત્નશીલ હોય છે. તેથી હું વિમાનના કેપ્ટનને આ બાબતે વાત કરું છું. ત્યાં સુધી આપશ્રી થોડી વધારે ધીરજ રાખો તેવી નામ વિનંતી.” આ પ્રમાણે જણાવી તે કેપ્ટન પાસે ગઈ.

૪૩

ગ્રામસ્વરાજ

આપણી અહોયાથી પ્રથમવર્ગની બેઠક ઉપર શ્રેષ્ઠ આચયરણ કરી શકે છે. જવાની તકલીફ લેશો ? એક અવિનયી વ્યક્તિને કારણે આપના જીવનમાં બનેલી દુઃખદ ઘટનાથી અમો આપને છૂટકારો અપાવવા માગીએ છીએ.” આ સાંભળીને ત્યાં હાજર મુસાફરો આ નિર્ણયને તાળીઓના ગડગડાટથી વધાવી લીધો. આ પરિસ્થિતિ જોઈ સ્વરૂપવાન સ્વી જંખવાળી પડી ગઈ.

ત્યારબાદ તે અપંગ મુસાફર ઊભા થઈ ગયા અને બોલ્યા, “હું સેન્ટ્રલ રિઝર્વ પોલીસ ફોર્સ (RPF)માંથી નિવૃત્ત થયેલો પૂર્વ સૈનિક છું. દેશની રક્ષા કરતાં કાશ્મીરમાં થયેલા બોખ્ખધાકામાં મેં મારા બંને હાથ ગુમાવ્યા હતા. બહેનને પહેલીવાર જ્યારે આ રીતે વાત કરતાં સાંભળ્યા ત્યારે મને થયું કે શું મેં આવા લોકો માટે મારા જાનની બાજુ લગાવી હતી ? પરંતુ ત્યારબાદના કેટનના નિર્ણય અને તમામ મુસાફરોએ આપેલ પ્રતિક્રિયાને કારણે મેં મારા દેશ માટે ગુમાવેલ બે હાથ બદલ અત્યંત ગૌરવની લાગણી અનુભવું છું. જ્ય હિન્દ.”

વિમાનના સૌ પ્રવાસીઓએ ‘જ્ય હિન્દ’ના નારાથી પ્રતિધોષ આયો. ત્યારબાદ તે ભાઈ પ્રથમવર્ગની બેઠક તરફ જવા આગળ વધ્યા અને રૂપાળી ગર્વિષ સ્વી અત્યંત શરમમાં રૂભી જઈ પોતાની બેઠક ઉપર ફસડાઈ પડી. જે સુંદરતા વ્યક્તિના શરીર અને ચહેરા ઉપર દેખાય છે તે સાચી હોતી નથી. વ્યક્તિની સાચી સુંદરતા તો વ્યક્તિના ઉમદા અને ઉચ્ચ વિચારોમાં છૂપાયેલી હોય છે જેના દ્વારા વ્યક્તિ

આજે આખી દુનિયા સુંદરતા પાછળ ઘેલી થઈને તે મેળવવા દોડધામ કરી રહી છે. સદ્ગુણોની ઉપેક્ષા કરીને માત્ર સુંદરતાને મેળવીને ઘણા લોકો તે માટે છેતરાયા છે, પસ્તાયા છે ને દુઃખી થયા છે. ઘણીવાર સુંદર વ્યક્તિ માત્ર શરીર રચના જ ધરાવતી હોય છે. તેમનામાં સંવેદના અને સહદ્યતાનું લાગણીતંત્ર ગેરહાજર હોય છે. તેઓ સુંદરતાના અભિમાન અને નશામાં રૂભેલા હોય છે. પણ શરીરનું રૂપાળાપણું કાયમી નથી, નાશવંત છે. જ્યારે સારા વિચારો સાથેનું સદ્વર્તન ચિરકાળ કાયમી હોય છે. ઉત્તમ વિચારો અને સદ્વ્યવહાર જ વ્યક્તિને સુંદર બનાવે છે. કુરૂપ વ્યક્તિ સદ્વ્યવહારથી સુંદર બની શકે છે અને સુંદર વ્યક્તિ તેના દુર્વ્યવહારથી કુરૂપ બની જાય છે. કુરાન શરીરકમાં લખ્યું છે : “મનુષ્યની મહાન ખૂબી તેના સદ્વર્તનમાં રહેલી હોય છે.” વિનમ્ર અને સદ્વ્યવહાર કરતી વ્યક્તિનું સૌ સ્વાગત કરતા હોય છે. આવી પ્રેમાળ વ્યક્તિ સૌ માટે આદરપાત્ર બને છે. સુંદર ચહેરો તો મનુષ્ય થોડી મિનિટોમાં જ ભૂલી જાય છે, પણ સદ્વ્યવહાર તો મનુષ્ય તેના જીવનમાં કાયમ યાદ રાખે છે. સાચે જ સદ્ગુણ વિના સૌંદર્ય મોહક રહેતું નથી તે અભિશાપ બની જાય છે.

ચલણ માત્ર સોના-ચાંદીનું જ હોય તેવું નથી, સદ્ગુણનો સિક્કો વિશ્વભરમાં ચલણી બને છે.

મનન

ધરતીનો છેડો ઘર : પરિવારના સૌ સભ્યોએ એકબીજાની કાળજુને અગ્રતા આપવી જોઈએ

કવિ દલપત પઢિયારની પંક્તિઓ છે; પેદા કર્યું છે.

“જાતરાં ક્યાં અઘરી છે જીવણ ? થાક તો થેલાના લાગે છે.” અમર્યાદ આશાઓ, અપેક્ષાઓ અને મહત્વાકાંક્ષાથી ભરાયેલા આપણે સૌએ જિંદગીને એક આનંદદાયક યાત્રા બનાવવાના બદલે કષ્ટદાયક સંઘર્ષ બનાવીને બેઠાં છીએ. વિજ્ઞાન અને ટેક્નોલોજીએ કલ્યાણાતીત સુવિધાઓ ઉપલબ્ધ કરાવી છે પણ આપણે આ સવલતોને બંધનમાં ફેરવી નાખીએ છીએ. વાહન ઉપયોગી છે પણ ચાલવાની ટેવ સાવ છૂટી જાય તે જોખમી છે. આપણે અનેક ઈચ્છાઓની પૂર્તિ માટે સંસાધનોનો દુરૂપયોગ કરીએ છીએ. આપણે સૌ અનેક બિનજરૂરી પ્રવાસો કરીને વાહનો થકી પ્રદૂષણમાં નોંધપાત્ર વધારો કરીએ છીએ. વસ્તુઓના સારા પેકેજિંગમાં કુલ ખાસ્ટિકના ઉત્પાદનના ૫૦ ટકાનો વપરાશ કરી આપણે ૧૦ કરોડ ટન જેટલું ખાસ્ટિક જમીન, સરોવર અને સમુદ્રમાં નાખી પૃથ્વીની સમગ્ર જવસૂચિ માટે જોખમ

પી.કે.લહેરી
પૂર્વ અગ્રસચિવ
ગુજરાત રાજ્ય

આપણા શબ્દકોષમાંથી ‘સંતોષ’ શબ્દ ગાયબ થઈ ગયો છે. આપણી ઈચ્છાઓની હારમાળા અવિરત અને અતૂટ રીતે ચાલે છે. મનમાં સંયમ હોવાની સમજણ અદશ્ય થઈ છે. આપણ ફરજ, કર્તવ્યની જગ્યાએ ‘મારી મરજ એ જ મહત્વની’ જેવું વલણ અપનાવ્યું છે. આની સૌથી વિપરીત અસર પરિવાર પર થઈ છે. પરિવારમાં માતાપિતાની ભૂમિકા અંગે લખાણો ઉપલબ્ધ છે. માતા-પિતા સંતાનોના સુખ માટે કેટલી જહેમત કરે છે, કેટલું દુઃખ હસ્તે ચહેરે વેઠે છે અને પોતાની ઈચ્છાઓ જ નહીં પણ જરૂરિયાતોના ભોગે બાળકોના ઉજ્જવળ ભવિષ્ય માટે પુરુષાર્થ કરે છે. આ માબાપને જ્યારે સંતાનો તેમની વૃદ્ધાવસ્થામાં તરછોડે છે, અપમાનિત કરે છે, આત્મહત્યા કરવા સુધી મજબૂર કરે છે ત્યારે આપણને આશ્વર્ય ઉપરાંત ખૂબ દુઃખ થાય છે આવું કેમ થાય છે ? મને લાગે છે કે સંયુક્ત કુટુંબમાંથી વિભક્ત કુટુંબના સંકમણની પ્રક્રિયામાં આપણે પાયાની બાબતો પર ધ્યાન રાખવાનું ચૂકી ગયા

૪૦ સ્વરાજ

છીએ. વિભક્ત કુટુંબની વ્યાખ્યામાંથી અનેક સામાજિક સંબંધોની બાદબાકી થઈ છે. દંપતીઓ બે કે એક સંતાનથી સંતોષ માને છે જ્યારે કેટલાકને તો સંતાન બોજારૂપ લાગે છે.

જ્ઞાપાનમાં યુવાવસ્તીમાં ઘટાડો એટલો નોંધાયો છે કે અનેક યુગલોએ પ્રજોત્પત્તિ કરવાનું ટાળ્યું છે. ભારતીય સમાજમાં અનેક દૂષણો જરૂર હતા અને છે, પરંતુ પરિવારનો પાયો મજબૂત હતો. પરિવાર સાથેનો લગાવ અનન્ય હતો. પોતાના સત્યની સફળતા માટે સમગ્ર પરિવાર ગૌરવ અનુભવતો હતો. સંયુક્ત પરિવારમાં સંપત્તિ સૌની હતી. દરેકની જરૂરિયાત સંતોષાય તે માટે ચિંતા હતી. આ સઘણા સ્નેહ-સંબંધો મૌંઘવારી, સ્વકેન્દ્રી વિચારણા અને સંવેદનાના અભાવને કારણે અપ્રસ્તુત બન્યા છે. વ્યક્તિના વિકાસ માટે, સુખ માટે, સલામતી માટે સુશ્રદ્ધિત પરિવાર હોવો જરૂરી છે. પરિવારના હુંફ, પ્રેમ અને પ્રોત્સાહને ભૂતકાળમાં અનેક વ્યક્તિ વિશેષોનું પણ ઘડતર કર્યું છે. આપણા પરિવારની વ્યવસ્થાને સાંપ્રત સમયમાં સુદૃઢ બનાવવા માટે સમાજના તમામ સ્તરે જાગૃતિ કેળવવા ખાસ અભિયાન હાથ ધરવાનો સમય પાકી ગયો છે. પરિવારના સત્યોવચ્ચે આત્મિયતાનો ભાવ વિકસે તે માટે સવિશેષ કાળજી કરવી જરૂરી છે.

સૌથી પ્રથમ તો પરિવારે અરસપરસની કાળજીને અગ્રતા આપવાની જરૂર છે. આ

માટે એકબીજા વચ્ચે વિશ્વાસ અને સંવાદનું વાતાવરણ રહેતે ખૂબ આવશ્યક છે. પરિવારના સત્યોવચ્ચે દિવસ-રાતમાં સૌને અનુકૂળ સમયે એક-બે કલાક ચર્ચા-વિચારણા કરવી, હળવાશથી હસી મજાક કરવા, પ્રાર્થના કરવી, મનપસંદ કાર્યક્રમો સાથે જોવા, અંતાકશી જેવી રમતો રમવી, જેથી એકબીજાથી વિમુખ થવાની સંભાવનામાં ઘટાડો થાય. આ ઉપરાંત પરિવારની આર્થિક સ્થિતિ, સૌની નાણાકીય જરૂરિયાતો અંગે મુક્ત મને ચર્ચા કરવી, કોઈની ઉગ્ર ટીકા નિવારીને સૌને સંતોષ થાય તેવી વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ. યુવાન સંતાનોએ પણ માબાપની મર્યાદાઓ સમજી ખોટો દૂરાગ્રહ કે નારાજગી ન કરવાં જોઈએ.

ઘરમાં લગ્ન કરીને આવેલી પુત્રવધૂ માટે નવા વાતાવરણમાં ગોઠવાતા સમયે વડીલોની ટીકા-ટિપ્પણીથી નારાજ થઈ તે પૂર્વગ્રહમાં પરિણમે છે. માતા-પિતા અને પુત્ર વચ્ચેના સંબંધમાં એક વખત તિરાડ પડે છે તે વધતી જાય છે. સમયસર એકમેકની શંકા કે ખોટી ધારણાનું સમાધાન થાય તો સંભવ છે કે સ્નેહનો સેતુ સલામત રહી શકે. ઘણાં યુવાન-યુવતીઓ વડીલો સાથે ઉત્સાહથી વાતો કરે છે. તેમનું મન સાચવી લે છે. અનેક પ્રસંગોએ અમુક સત્યોવચ્ચે નજીવા કારણસર નારાજ થઈ જાય છે. અમુક કુટુંબોમાં શાંતિ એટલે છિન્ભભિન્ન થાય છે કે પરિવારના સત્યોવચ્ચે પોતાની

૪૩

ગ્રામસ્વરાજ

સરખામણી અન્ય પરિવારો જોડે કરે છે, અને વધુ લાભ થશે. એમ કહેવાયું છે; ‘કુટુંબ દેખાદેખીમાં સમગ્ર વાતાવરણ ડાંઠોળી કાઢે - છે. “આપણો પરિવાર સમજદાર પરિવાર, આપણો પરિવાર સંવેદનશીલ પરિવાર, આપણો પરિવાર ઉત્સાહી પરિવાર, આપણો - પરિવાર સૌને ગમતો પરિવાર” જેવાં વલણ સાથે સુખ શાંતિનો ચોક્કસ અનુભવ કરી શકે છે. કુટુંબમાં એકલવાયું સંતાન હોય, સમવયસ્ક મિત્રો ન હોય ત્યારે તે બાળક/ યુવાન અંતર્મુખી બની જાય છે. તેને પોતાના મનની વાત કરતાં ખૂબ સંકોચ થાય છે. ક્યારેક તો ડર પણ લાગે છે. આના કારણે હતાશા આવે છે કે કોઈક કિસ્સામાં આકમકતા પણ આવે છે. એક વિશ્વસનીય સર્વેના તારણ મુજબ આજે શાળાના વિદ્યાર્થીઓમાં ૧૦૦માંથી ૨૨ વિદ્યાર્થીઓ મનોવૈજ્ઞાનિક રીતે કાળજી/ સારવાર માગે છે. કમનસીબે સમાજ કે શિક્ષણ સંસ્થાઓનું ધ્યાન આ મુદ્રા તરફ જતું જ નથી.

સમાજ આજે કમનસીબે સંવેદના ગુમાવી બેઠો છે. ન બનવાની અનેક ઘટનાઓ બને છે પણ આપણે તે ભૂલી જઈએ છીએ. તેની લાંબાગાળાની અસરો વિશે પણ આપણે ઉપેક્ષા સેવી રહ્યા છીએ. સમાજમાં સુખાકારી માટે વ્યક્તિ અને પરિવારનું મહત્વ સમાન છે. માત્ર વ્યક્તિના વિચારથી સંધર્ષ વધશે. પરિવારની એકતા મજબૂત થશે તો વ્યક્તિને તેનો સૌથી

મહત્વનું જ નથી, હકીકતમાં તે સર્વસ્વ છે.” કુટુંબ જીવન ઘડતરનો પાયો છે. કુટુંબ માટે કોઈ વ્યક્તિ ત્યાગ કરે છે ત્યારે તે પોતાના સર્વોચ્ચ કર્તવ્યનું પાલન કરે છે. પરિવારની સુરક્ષા, સુખ અને ઉત્કર્ષ માટે સૌ સભ્યોએ સદૈવ તૈયાર રહેવું આવશ્યક છે. પરિવારની લાગણી, પ્રોત્સાહન અને મદદથી આપણે આપણાં અનેક સ્વભો સહેલાઈથી સાકાર કરી શકીએ છીએ.

પરિવારમાં આપણે તો વૃક્ષની ડાળ સમાન છીએ. દરેક ડાળ અલગ-અલગ દિશામાં ફેલાય છે, વૃદ્ધિ પામે છે પણ તેનાં મૂળિયાં તો એક જ છે. માનવજાતિના વિકાસમાં પરિવારનો ફાળો અનન્ય છે. આજે સમદૈંગિક લગ્નો, લિવ ઈન સંબંધો, સ્વચ્છંદતાભર્યું જીવન પરિવાર માટે હાનિકારક છે. પરિવારને સુદૃઢ કરીશું તો સમાજ મજબૂત થશે, રાષ્ટ્ર સુખી થશે અને સમૃદ્ધ થશે. ભવિષ્યની પેઢીને પરિવારની મહત્ત્વાની સમજાય તેવા તમામ પ્રયાસો આવકાર્ય છે. આપણા માટે પરિવારની આવશ્યકતા અનિવાર્ય ગણીને દરેક સભ્યે સાચી સમજણ કેળવીને સૌના સુખ માટે, સૌના ઉત્કર્ષ માટે અને સૌના કલ્યાણ માટે કામગીરી કરવાની છે. પરિવાર થકી જ આપણો અનેક સામાજિક અને આર્થિક સમસ્યાઓ ઉકેલી શકીશું.

(‘નવગુજરાત સમય’)

તા. ૮-૪-૨૦૨૨ ઉમાંથી સાભાર)

૧ મે, ૧૯૬૦ના ગુજરાત સ્થાપનાદિને પૂજ્ય રવિશંકર મહારાજનો પ્રેરક સંદેશ

આજે ગુજરાતનું રાજ્ય સ્થપાઈ રહ્યું છે તે વખતે પૂ. ગાંધીજીની ભવ્ય મૂર્તિ અને એમણો આપેલો ભવ્ય વારસો તેમજ આ સ્થળે રહીને આપણને આપેલા અનેક પાઠો પણ નજર સમક્ષ તરવરે છે. વળી ગુજરાતના ઘડવૈયા અને આપણને સૌને પ્રિય એવા પૂ. સરદારશ્રીનું આ પ્રસંગે સ્મરણ થાય છે. તેમને નભ્રભાવે પ્રણામ કરી મારી ભાવભીની અંજલિ અર્પણ કર્યા સિવાય રહી શકતો નથી. દેશને માટે જેમણે નાની-મોટી કુરબાનીઓ અને પ્રાણ અર્પાઈ છે, તે સૌ નામી - અનામી રાષ્ટ્રવીરોને આદરભાવે વંદન કરું છું.

આપણી શક્તિ

રાષ્ટ્રપિતા ગાંધીજીની નજર સમક્ષ દરેક ક્ષણે ભારતનું ગામદું અને ગામડાંની પ્રજા રહેતી. એમના વિકસમાં એ ભારતનો વિકાસ જોતા. આપણા ગુજરાતનાં ગામડાઓમાં કુશળ, ખંતીલા અને ખૂબ મહેનતુ ખેડૂતો છે. ભણેલા ન હોવા છતાં ધધો-રોજગાર ચલાવવામાં અતિશય કુશળ એવા આપણે ત્યાં સુંદર કારીગરો છે. વહાણવટું કરવામાં કુશળ એવા દરિયાકાંડે વસતા દરિયાખેડુઓ પણ છે અને ગુજરાતની પ્રજા પાસે અર્થવ્યવહારમાં કુશળ અને કરકસરિયા એવા

વ્યવહારકુશળ મહાજનો પણ છે.

ગોસેવાનો સાચો માર્ગ : ગોપાલન
ગોસેવધન અને ગોસેવા એ જ એનો સાચો ઈલાજ છે. ગોવધબંધી જેમ અમદાવાદ શહેર અને સૌરાષ્ટ્ર કરી છે, એમ આખા ગુજરાતમાં થવી જોઈએ. (૧૮ વર્ષની નીચેના ગોવંશનો વધ ન થાય એવો કાનૂન ગુજરાત સરકારે કર્યો છે.) એમ થશે તો મને બહુ ગમશે. પણ ઉત્તમ ગોપાલન એ ખરેખર ગોસેવાનો સાચો માર્ગ છે એ કદી ભૂલવા જેવું નથી.

લોકોની ભાષામાં જ લોકોનો વહીવટ,
ન્યાય અને શિક્ષણ

આપણને સ્વરાજ્ય મળ્યાને આજે બાર બાર વર્ષનાં વહાણાં વાયાં, એમ છતાં આપણા સામાન્ય જનોને આપણું રાજ્ય પરાયા જેવું લાગે છે, કારણ કે આપણા વહીવટની ભાષા હજ અંગ્રેજ ચાલે છે. લોકોની ભાષામાં લોકોનો વહીવટ ન ચાલે, લોકો સમજ શકે એ ભાષામાં ન્યાય ન તોળાય, લોકો સમજ શકે એવી ભાષામાં શિક્ષણ ન અપાય, ત્યાં સુધી લોકોને ‘આ અમારું રાજ્ય છે અને તેના ઉત્કર્ષ માટે અમારે પરિશ્રમ ઉઠાવવો જોઈએ’ એવી ભાવના નહીં જાગે, રાજ્ય માટેનો આત્મભાવ નહીં જાગે. એટલે

ग्रामस्वराज

ગુજરાત રાજ્યે સૌપ્રથમ એવી જહેરાત કરવી જોઈએ કે ગુજરાત રાજ્યનો તમામ વહીવટ ગુજરાતી ભાષામાં ચાલશે, શિક્ષણનું માધ્યમ પહેલેથી છેલ્લે સુધી ગુજરાતી જ રહેશે અને નોકરીઓ માટેની પરીક્ષાઓ પણ ગુજરાતીમાં જ લેવામાં આવશે. પ્રાથમિક શિક્ષણનાં પ્રથમ સાત ધોરણોમાંથી સ્વ. જેરસાહેબની મુંબઈ સરકારે અંગ્રેજીને બાદ રાખવાની જે નીતિ વર્ષો પહેલાં જહેર કરીને અમલમાં આણી છે, એ બહુ હજાપણભરી નીતિ છે, અને એને ગુજરાત રાજ્ય દફ્તાથી વળગી રહેશે. શિક્ષણનું ધોરણ નીચે ઊતરી ગયું છે, એને ઊંચું લાવવા માટે શું કરવું જોઈએ, એની પણ ખૂબ વિચારણા કરવી પડશે.

સૌને કામ

ભાષેલા તેમજ અભિષને કામધંદો આપવો
 એ આજની મુખ્ય સમસ્યા છે. એ માટે ખાદી
 અને ગ્રામોધોગ જેવા યોગ્ય ધંધા-રોજગાર
 કરવા. જે ધંધાને રક્ષણ આપવાની જરૂર હોય
 તેને રક્ષણ આપવું અને વધુ બેકાર બનતા અટકે
 એવી શિક્ષણપ્રણાલી ઊભી કરવી એમાં
 સફળતાની ચાવી પડેલી છે.

નોકરી માટે ડિગ્રીની લાયકાત જરૂરી ન રહે

નોકરી અને શિક્ષણની ડિગ્રી વચ્ચેનો સંબંધ
છુટો કરી દેવામાં આવે અને જે ધંધામાં જવા
માટે જે આવડતની જરૂર હોય તે અંગેની પ્રવેશ
પરીક્ષા લઈને જ ઉમેદવારને દાખલ કરવાની
પ્રથા અપનાવવામાં આવે તો શિક્ષણમાં જે
ગંડકીઓ પેસે છે, તેમાંથી આપણે સહેજે બચી

જઈ શકીએ.
પક્ષહિત કરતાં પ્રજાહિતને સ્થાન આપજો
બધા પક્ષોને મારી નમ્ર વિનંતી છે કે તેઓ
આટલું સતત નજર સમક્ષ રાખે કે આપણા પક્ષ
કરતાં પ્રજા બહુ મોટી છે. સમગ્ર રાજ્ય કે દેશના
હિત ખાતર પક્ષનું મહત્વ ઓછું આંકવાની
પરિપાઠી આપણે શરૂ કરવા જેવી છે. વિરોધ
પક્ષ વિરોધ ખાતર વિરોધ કરવાનો ન હોય અને
રાજકર્તા પક્ષ વિરોધ પક્ષની વાત છે માટે બેનો
વિરોધ કરવાની પ્રથામાંથી બચવા જેવું દેવું છે.
છે. પક્ષી એ ખરેખર તડા છે. ગામના તડા
પાડવાથી જેમ ગામની બેહાલી થાય છે, એમ
રાષ્ટ્રમાં તડા પડવાથી રાષ્ટ્રની બેહાલી થાય છે.

લોકશાસનની સાચી ચાવી લોક્કેળવણી

લોકશાસનની સાચી ચાવી છે લોકકેળવવણી. વહીવટ ચલાવવામાં રાજ્યકર્તાઓને દંડશક્તિનો ઓછામાં ઓછો આશરો લેવો પડે અને ગોળીબાર જેવાં આકરાં પગલાં લેવા જ ન પડે, એવી રીત શોધવી જોઈએ. તેમ છતા કોઈ કારણસર ગોળીબાર અનિવાર્ય થઈ પડે તો તેની જાહેર તપાસ કરાવવી જોઈએ. આજકાલ નાના નાના છોકરાઓને હું જોઉં છું, એમની સમજણ અને એમનું શૌર્ય અને એમનું પાડી જોઉં છું, ત્યારે હું ખૂબ ખુશ થઈ જાઉં છું પણ મા-બાપોએ કુટુંબો મારફત અને પોતાના જીવન મારફત જે સુસંસ્કારો સીંચવા જોઈએ, એમાંથી આપણે કાઈક પાછા પડ્યા છીએ, કેવળ પૈસા અને મોટાઈ કમાવવામાં પડ્યા છીએ. શિક્ષકો પણ એમના હાથમાં જે અમોલી મુડી મુકવવામાં આવી છે,

ग्रामस्वराज

એની કેટલીક જવાબદારી છે એનું ભાન પણ
વીસર્યા લાગે છે.

સરકાર તથા રાજકીય પક્ષો પણ કેવળણી તથા કેવળણીમાં કામ કરનારાઓ પ્રત્યે જેવું

ધ્યાન આપવુ જોઈએ તેવું નથી આપી શક્યા.

આ ત્રણેય જો પોતાનું કર્તવ્ય બરાબર બજાવવા
લાગી જાય તો આજે જુવાનોની શક્તિનો પૂરેપૂરો
ઉપયોગ પ્રજાના હિતમાં વપરાતો થઈ જાય અને
આપણે ખૂબ સુખી થઈ શકીએ.

ખમીરવંતી પ્રજા

રાષ્ટ્રપિતા ગાંધીજી અને સરદાર સાહેબની નજર પ્રત્યેક કાણે ભારતના ગામડા અને તેની પ્રજા ઉપર રહેતી હતી. તથા તેમના વિકાસમાં જ તેઓ ભારતનો વિકાસ જોતા હતા.

ગુજરાતની પ્રજા પણ ખૂબ જ ખમીરવંતી, સાહસિક, અર્થવ્યવહાર કુશળ અને વહેવાદું મહાજનો ધરાવતી છે. આ બધી શક્તિનો ગુજરાતના હિતમાં સરકાર યોગ્ય ઉપયોગ કરે તો ગુજરાત થોડા સમયમાં સમૃદ્ધિના શિખરે પહોંચશે તે વિશે મારા મનમાં બિલકુલ શંકા નથી.

પૂ. મહારાજ એમ પણ કહેલું કે, ‘સરકાર ઐતી અને પશુ પાલન તરફ વધુ પ્રાધાન્ય આપે, ભૂમિ શોખણાનું નહીં પણ પોખણાનું સાધન બને. આ દેશમાં આજે ચોખ્યાં ઘી-દૂધ મળવા દુર્લભ થયા છે તે આપણી કેટલી હુર્દશા કહેવાય ? એટલે ગૌસેવા અને ગૌસંવર્ધન આખા ગુજરાત રાજ્યમાં હોવી જોઈએ.’

પુ. મહારાજે એમ પણ જાણાવેલું કે, ‘સ્વરાજ્ય મળ્યા પદ્ધતિ અનિ પવિત્ર ઉત્પાદક શક્તિ ઘટતી.

જાય છે અને આપણે ભોગપ્રામિ માટે એને અત્ય તથા ધી-દૂધ કરતા પૈસાની અગત્ય વધુ ગણીએ છીએ. તેથી ખેતી જેવો પવિત્ર ધંધો છોડીને નાણા પાછળ પડ્યા છીએ..

મંત્રીઓ કેવા હોવા જોઈએ

તેમણે રાજ્યના વહીવટદારો અને અમલદારોને લક્ષમાં રાખીને એમ પણ કહેલું કે, ‘આપણા પ્રધાનો, આપણા આગેવાનો અને આપણા અમલદારો તથા આપણા મુખ્ય કાર્યકરો પોતાના જીવનમાં સાદાઈ અને કરક્સરનું તત્વ અપનાવીને પ્રજાના માનસ ઉપર સારી છાપ ઉપજાવી ઉત્તમ પ્રકારનું તત્વ માર્ગદર્શન આપી શકશે.

બંગલાઓ, મોટરો, ફર્નિચર, મોટાઈ દેખાડવાની રીતભાતો, હોટલો, મિજબાનીઓ એ સૌમાં સાદાઈ અને કરકસરની છાપ પાડવી જોઈએ. રાજ્યના કામોમાં અને અંગત જીવનમાં આ તત્ત્વ દેખાવા લાગશે તો પ્રજા પર તેની જાહુઈ અસર પડશે. આજે લાંચરણવત, કાળા બજાર અને અન્ય બદીઓ ઠેર ઠેર જોવા મળે છે. તે માટે રાજ્યે સહકાર સાધીને તેને દૂર કરવાનો દઢ નિર્ધાર કરવો પડશે.

જનતાની વર્ષે જાવ

પૂ. દાદાએ પ્રધાનોને ઉદેશીને એમ પણ કહેલું
કે, વિક્રમ રાજાની માફક આપણા મંત્રીઓ કે
અવિકારીઓ ભલે વેશપલટો કરીને નગરચયર્ય
જોવા ન નીકળે પણ કોઈ પણ ખાતાની ઓફિસ
ઉપર જઈ કોઈ પણ જાતની હોછ કે જાહેરાત
કર્યા વિના સ્થળ ઉપર પહોંચી જઈને કામ
તપાસવાનો શિરસ્તો પાડશે તો ઘણું બધું જાણવાનું

ગ્રામસ્વરાજ

મળશે અને કર્મચારીઓને પણ તેમનું કામ જડપથી અને સુંદર રીતે પાર પાડવાની ચાનક ચઢશે.

વિરોધ પક્ષોની ફરજ

પૂ. દાદાએ વધુમાં એમ પણ કહેલું કે ‘બધા પક્ષોને મારી વિનંતી છે કે તેઓ એટલું સતત નજર સમક્ષ રાખે કે ‘આપણા પક્ષ કરતા પ્રજા બહુ મોટી છે. સમગ્ર રાજ્ય કે દેશના હિત ખાતર પક્ષનું મહત્વ ઓછું આંકવાની પરિપાઠી આપણે શરૂ કરવા જેવી છે. વિરોધ પક્ષે વિરોધ ખાતર વિરોધ કરવાનો ન હોય અને રાજ્યકર્તા પક્ષે વિરોધ પક્ષની વાત છે માટે તેનો વિરોધ કરવાની પ્રથમાંથી બચવા જેવું છે. પક્ષો એ ખરેખર તડાં છે. તેમણે પ્રજાને લોકશાહીની સાચી કેળવજી અને સમજ આપવાનું જગ્ઘાવાને કહેલું કે ચૂંટણી દરમિયાન પક્ષનું જેર ફેલાતું અટકે તે માટે બધા પક્ષોએ શુદ્ધિ માટે પાળવા જેવા કેટલાક નિયમો નક્કી કરી એને અમલમાં મૂકવા જોઈએ. તો જ લોકોનું સાચી સમજ આપી શકીશું.

પૂ. દાદાએ ગ્રામ સ્વરાજ્યનો આશય સમજાવીને પછાત, આદિવાસી જનતા અને અસ્પૃષ્યતા, નશાંધીનો અમલ કરવામાં રાજ્ય સરકારને સરદારના આપણે વારસદારો છીએ એટલે એ વારસાને શોભાવવા અનુરોધ કર્યો હતો.

ગાંધીને પગલે ચાલીશને ગુજરાત ?

પૂ. દાદાએ ગુજરાત રાજ્યની સ્થાપનાના દિવસે આપેલાં મંગલ પ્રવચન અને પ્રેરક સંદેશમાં અંતે કહેલું કે ‘પ્રભુ આપણને ગાંધીમાર્ગ રાજ્ય ચલાવવાની, ધનથી ગરીબ છતાં સંસ્કારથી ભવ્ય એવા ભારતના સેવકો થવાની શક્તિ અને સદ્ગુરુદ્વિષ્ણ આપે અને સુપંથે ચાલવાનું પ્રભુ બળ આપે તેવી શુભ પ્રાર્થના કરીને આપણે નવું

પ્રયાણ કરીએ.’ આ પ્રસંગે ગુજરાતના મૂર્ધન્ય કવિ સ્વ. ઉમાશંકર જોખીએ એક ભાવનાપ્રેરક કાવ્ય કહેલું, તેના શબ્દો હતા :

‘ગાંધીને પગલે પગલે...તું ચાલીશને ગુજરાત ?’

પૂ. દાદાએ વહીવટ કેવો હોય, રાજ્યની સમગ્ર વહીવટ લોકોની ભાષામાં અને ન્યાય તથા શિક્ષણને ઉચ્ચતામ રક્ષણ આપીને કરવો પડશે. લોકો સમજ શક્ય તેવી ભાષામાં શિક્ષણ ન અપાય - ન્યાય ન તોળાય. લોકો સમજ શકે તેવી ભાષામાં વહીવટ ન ચાલે ત્યાં સુધી લોકોને આ અમારું રાજ્ય છે અને તેના ઉત્કર્ષ માટે અમારે પરિશ્રમ ઉઠાવવો જોઈએ તેવી ભાવના પેદા થશે નહીં. રાજ્ય માટેનો આત્મભાવ નહીં જાગે. એટલે હું આ સ્થળેથી એવું કહું છું કે ગુજરાત રાજ્યે સૌપ્રથમ એવી જહેરાત કરવી જોઈએ કે ગુજરાત રાજ્યનો તમામ વહીવટ ગુજરાતી ભાષામાં જ ચાલશે. શિક્ષણનું માધ્યમ પહેલેથી છેલ્લે સુધી ગુજરાતી જ રહેશે અને નોકરીઓ માટે પરીક્ષાઓ પણ ગુજરાતીમાં લેવાશે.

પ્રાથમિક શિક્ષણમાં પ્રથમ સાત ધોરણમાંથી મુંબઈ રાજ્યના મુખ્યપ્રધાન સ્વ. ઐરસાહેબનો મુંબઈ સરકારે અંગ્રેજોને બાદ રાખવાની જે નીતિ એ વખતે જહેર કરી અમલમાં આપી તે બહુ જ ડહાપણ ભરેલી નીતિ છે. આ નીતિને ગુજરાત રાજ્ય વળગી રહેશે. શિક્ષણનું ધોરણ નીચું ઊતરી ગયું છે. તેને ઊંચુ લાવવા માટે ગુજરાતની સરકારે ખૂબ ઊંડો વિચાર કરવાની પણ તેમણે લાલબત્તી ધરી હતી.

બેન્કિંગ

સેવિંગ એકાઉન્ટના કેટલાક બીજા ઉપયોગ પણ છે

ઓટો સ્વીપ ફેસીલીટી

ઓટો સ્વીપની સુવિધા દ્વારા સેવિંગ એકાઉન્ટને ફિક્સ ડિપોजિટ એકાઉન્ટ સાથે જોડી શકાય છે. આ સિસ્ટમ દ્વારા સેવિંગ એકાઉન્ટમાં પડેલા વધારાના નાણાંની આપોઆપ ફિક્સ ડિપોજિટ બની જાય છે અને વધુ વળતર મળે છે. તમારા સેવિંગ એકાઉન્ટમાં એક નિશ્ચિત કરેલી મર્યાદાથી વધુ રકમ ફાજલ પડી હોય તો ઓટો સ્વીપ ફેસીલીટી દ્વારા તે રકમની

ફિક્સ ડિપોજિટ બની જાય છે અને તમને વધુ વળતર મળે છે. ઉદાહરણ તરીકે તમે સેવિંગ ખાતા માટે રૂ. ૫૦,૦૦૦ની મર્યાદા નક્કી કરી છે અને તમારા ખાતામાં કુલ રૂ. ૭૫,૦૦૦ જમા થાય છે તો વધારાના રૂ. ૨૫,૦૦૦ની આપોઆપ ફિક્સ ડિપોજિટ બની જાય છે અને તેમાં વધુ વળતર મળે છે.

એચીએફ્સી બેન્ક, બેન્ક ઓફ બરોડા, કોટક મહિન્ડ્રા બેન્ક, આઈસીઆઈસીઆઈ બેન્ક અને એસબીઆઈ સ્વીપ ઈન ફિક્સ ડિપોજિટ ફેસીલીટી આપે છે. દરેક બેન્કની શરતો જુદી જુદી હોય છે. કોટક એક્ટિવ મની સેવિંગ એકાઉન્ટ ઓટોનીય ફેસીલીટી આપે છે જેમાં રૂ. ૨૫,૦૦૦ સુધીની મર્યાદા છે. આ એકાઉન્ટમાં રૂ. ૨૫,૦૦૦ની ઉપરની રકમ

હોય તેની ઓટોમેટિક ૧૮૦ દિવસની ફિક્સ ડિપોજિટ બની જતી હોય છે. તેવી રીતે આઈસીઆઈસીઆઈ બેન્કના મની મલ્ટીપ્લાયર એકાઉન્ટમાં રૂ. ૧૫,૦૦૦ અને ઈન્ડસેઇન્ડ બેન્કના મલ્ટીપ્લાયર મેક્ષ સેવિંગ એકાઉન્ટમાં રૂ. ૨૦,૦૦૦ની રકમની મર્યાદા છે જ્યારે એચીએફ્સી બેન્કમાં રૂ. ૨૫,૦૦૦થી રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦ સુધીની મર્યાદાવાળા વિવિધ એકાઉન્ટ છે.

રિવર્સ સ્વીપ

આ ઉપરાંત બેન્ક રિવર્સ સ્વીપ ફેસીલીટી આપે છે જે ઓટો સ્વીપ ફેસીલીટી કરતાં તદ્દન વિરુદ્ધ છે. ધારો કે કોઈ ગ્રાહકના સેવિંગ એકાઉન્ટમાં ઓદૃષ્ટું ફંડ હોય તો તેના ફિક્સ ડિપોજિટ એકાઉન્ટમાંથી જરૂરી ફંડ સેવિંગ એકાઉન્ટમાં ટ્રાન્સફર થઈ જાય છે અને ગ્રાહકને કોઈ તકલીફ થતી નથી. ગ્રાહકના સેવિંગ એકાઉન્ટમાં રૂ. ૨૦,૦૦૦ છે અને તેના એફ્ડી એકાઉન્ટમાં રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦ છે. કોઈ સંજોગોમાં ગ્રાહક સેવિંગ એકાઉન્ટમાંથી રૂ. ૩૦,૦૦૦ ઉપાડવા માગે તો તે સમયે તેના એફ્ડી એકાઉન્ટમાંથી રૂ. ૧૦,૦૦૦ સેવિંગમાં ટ્રાન્સફર થઈ જશે અને ગ્રાહક કુલ રૂ. ૩૦,૦૦૦ ઉપાડી શકશે. આમાં પણ દરેક

ગ્રામસ્વરાજ

બેન્કની સિસ્ટમ જુદી હોઈ શકે. આઈસીઆઈસીઆઈ બેન્કના મની મલ્ટીપ્લાયર ફિચરમાં કોઈ ગ્રાહકના એકાઉન્ટમાં ભિન્નભિન્ન બેલેન્સ રૂ. ૧૦,૦૦૦ કરતાં ઓછું થઈ જાય ત્યારે તેના એફડી એકાઉન્ટમાંથી રૂ. ૫,૦૦૦ના ગુણાંકમાં યોગ્ય ફંડ ઓટોમેટિક જમા થઈ જશે. લાસ્ટ-ઈન-ફર્સ્ટ-આઉટ વાળી લીફો સિસ્ટમથી એફડી એકાઉન્ટમાંથી છે. તેમને માટે આ એક ઘણો સારો વિકલ્પ છે. ખાસ કરીને જે લોકોની સ્થિર આવક હોય અને દર મહિને નિશ્ચિત કરેલી બચત કરી શકતા હોય તેમના માટે આ સારો વિકલ્પ છે. જે લોકોની આવક સ્થિર ન હોય તેઓ ફલેક્ષી આરડી એકાઉન્ટ ખોલી શકે છે. તેમાં કોઈ વાર નાણાં જમા ન કરાવી શકાય તો પણ તકલીફ થતી નથી અને એફડીની રકમ

ઘણા લોકોને નિયમિત બચતની આદત હોય છે. તેમને માટે આ એક ઘણો સારો વિકલ્પ છે. ખાસ કરીને જે લોકોની સ્થિર આવક હોય અને દર મહિને નિશ્ચિત કરેલી બચત કરી શકતા હોય તેમના માટે આ સારો વિકલ્પ છે. જે લોકોની આવક સ્થિર ન હોય તેઓ ફલેક્ષી આરડી એકાઉન્ટ ખોલી શકે છે.

ઓટોમેટિક રિવર્સ સ્વીપ થશે. બાકીની રકમ પર મળવાપાત્ર વ્યાજ મળતું રહે છે.
 પર એફડીનું મળવાપાત્ર વ્યાજ મળતું રહેશે. મોટાભાગની બોન્કો આ પ્રકારના
 જોકે સત સતત આ પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવાથી એકાઉન્ટમાં દર મહિને એક નિશ્ચિત રકમ
 લાંબા ગાળામાં વ્યાજની આવક થઈ શકે છે. ભરવાનો આગ્રહ રાખે છે. ત્યારબાદ ગ્રાહક
 રિકર્ઝિંગ ડિપોઝિટ તેની અનુકૂળતા મુજબ દર મહિને ઓછુંવાતું

સિકરિંગ ડિપોઝિટ

દરેક વ્યક્તિ પાસે એટલું ફંડ નથી. હોતું ફંડ જમા કરાવી શકે છે. કે તે અલગ એફિ એકાઉન્ટ ખોલી શકે કે જેમાં એક સાથે નાણાં જમા કરવા પડે છે. આ સંજોગોમાં કોઈ પણ વ્યક્તિનું સેવિંગ્ઝ એકાઉન્ટ જે બેન્કમાં હોય ત્યાં તે રિકરિંગ ડિપોजિટ એકાઉન્ટ ખોલાવી શકે છે. તેમાં દર કેટલીક બેન્કો ફલેક્ષ્ની આરડી યોજના ગમે ત્યારે સમય કરતાં વહેલી બંધ કરવાની સુવિધા આપે છે અને તેને વહેલી બંધ કરવાનો કોઈ ચાર્જ લાગતો નથી. જો કે દરેક બેન્ક આ પ્રકારની સવિધા આપતી નથી.

મહિને નક્કી કરેલી રકમ જમા થાય છે અને તેના પર એકડીને મળવાપાત્ર વ્યાજ મળે છે.

ધાર્ણા લોકોને નિયમિત બચતની આદત હોય

ફૂલધાબ

କୁଳପାତ୍ର

સંપ્રત

વધતી નવી નવી યોજનાઓ ફળદાયી બનાવવી જરૂરી

કુન્ડ સરકારશ્રીનો અભિગમ હવે જરૂરી વિકાસના માર્ગ આગળ વધવા અને રાષ્ટ્રને ખરા અર્થમાં આત્મનિર્ભર બનાવવા માટે રહ્યો છે. ગરીબો, ખેડૂતો, મહિલાઓ અને યુવાનોને મુખ્ય ચાર સ્થંભો શ્રી નરેન્દ્રભાઈએ ગણાવ્યા છે. જેને ધ્યાનમાં રાખી હાલનું બજેટ પણ તૈયાર કરવામાં આવ્યું. ઉપરાંત નવી નવી યોજનાઓની જાહેરાતો પણ થઈ રહી છે. વિકાસના ફળ સમાજના બધા જ વર્ગોને મળે એ સુનિશ્ચિત કરવાનો હેતુ એટલા માટે છે કે સમાજને અહેસાસ થવો અતિ જરૂરી છે. કૃષિ, શિક્ષણ, આરોગ્ય, જળ પ્રબંધન, ઊર્જા, સંરક્ષણ વગેરે ક્ષેત્રોમાં પરિણામલક્ષી પ્રયાસો ઉપર ભાર મૂકવામાં આવી રહ્યો છે. સુખ સવાર જેવું છે એ માગવાથી નહિ પણ જાગવાથી મળે છે. મધુસુદન પટેલનો શેર બહુ જ માર્મિક છે –

“કાપડ ઓછું છે તો ગજવા હટાવ તું જરૂરો મારો કોલરવાળો બનાવ તું.”

પ્રો. મહેન્દ્ર એમ. ત્રિવેદી
ફિકલ્ટી મેમ્બર,
NICM, ગાંધીનગર
મો. ૯૯૨૪૫૪૮૭૯૪૮

દેશમાં હવે વિકાસને સ્થાન આપવું હશે તો ગજવા હટાવવા પડે કે જેથી કોલરવાળો જરૂરો મળી શકે. અર્થાત્ બધી યોજનાઓના મૂળભૂત હેતુ બર લાવવાના પ્રયાસો કરવા પડે તેમ છે. વસ્તીની દસ્તિએ ભારત વિશ્વમાં પ્રથમ છે તો આ વસ્તીના સહારે દેશ વિકસિત થઈ પ્રથમ કેમ ના બની શકે એવું આપણા માનનીય વડાપ્રધાન મોદીજી માની રહ્યા છે. શિક્ષણ કરતા નશાખોરીમાં પાછળના દસ વર્ષમાં ખર્ચો વધ્યો છે તેવા સમાચાર વાંચી મનને આઘાત થયો. પરિવાર બધા જો જીવનશૈલીમાં કંઈક હકારાત્મક પરિવર્તન લાવે તો કદાચ ખર્ચને પહોંચી વળાશે. રોજગારી સર્જનમાં ઘણીબધી યોજનાનો સહારો લેવામાં આવશે તેવું સરકારશ્રી પણ અનુમાન રાખે છે. સ્ટાર્ટઅપ ઇન્ડિયા, મેક ઇન ઇન્ડિયા, સ્કીલ્ડ ઇન્ડિયા જેવી સ્કીમો ખૂબ જ ઉપયોગી લાગી રહે છે. એ.આઈ.ના ઉપયોગ વિશે તેનો વિવેકપૂર્ણ ઉપયોગ થાય તેવી સરકારની નેમ છે. જીવંત ઉત્પાદનનું અંગ એ માનવશ્રમ છે તેનો મહત્તમ ઉપયોગ રાષ્ટ્ર નિર્માણમાં થાય તો આપણી શક્તિ અવશ્ય વધી શકે છે. આયોજન અને આકલનમાં કોઈ કચાશ હવે પોસાય એમ નથી. ડિજિટલ ઇન્ડિયાના સહારે જરૂરી આર્થિક

૪૦૮

ગ્રામસ્વરાજ

વ્યવહારો શક્ય બની ગયા છે. બેન્કિંગ કાર્યોનાં સ્વરૂપમાં આમૂલ પરિવર્તન થઈ ગયું છે જેથી અમલવારીમાં વધુ અડચણો જણાતી નથી. નારી સશક્તિકરણ માટે પણ નવા આયોજનો અમલી થઈ રહ્યા છે. સખીમંડળોનો વ્યાપ વધારવાનું પણ આયોજન છે તો શહેરી વિસ્તારમાં ઔદ્યોગિક વિકાસના કામોને અગ્રતા આપવામાં આવશે જેમાં રેલવે, પોર્ટ, ડિફેન્સ વગેરે ક્ષેત્રોને આવરી લેવાની કવાયત નિર્ધારિત થઈ છે. કૃષિ વિકાસ વૃદ્ધિ કરવાની યોજના છે. ઉપરાંત પાક લેવાયા બાદ મૂલ્યવર્ધન કરવાની પ્રવૃત્તિ સારી રીતે વધે તેનું ધ્યાન રાખવામાં આવશે. લાંબાગાળાના પ્રોજેક્ટ્સ ઉપર રોકાણો કરી રાખ્યાને મજબૂત કરવામાં આવશે. દેશની સુરક્ષા ઉપર પણ વધુ લક્ષ્ય આપવામાં આવી રહ્યું છે. આજે આપણે તેના સરંજામ હત્યાદિની નિકાસ કરવાની ક્ષમતા પ્રાપ્ત પણ કરી લીધી છે. દરેક વર્ગને યોગ્ય કાર્ય, તક તથા માહોલ મળે તેવા આયોજન અમલી બની રહ્યા છે. વિશ્વના શક્તિશાળી દેશોમાં હાલ આપણે ચોથા કુમ ઉપર છીએ. કેન્દ્રની ગ્રાસોથી વધુ યોજનાઓ કાર્યરત છે. આ બધામાં સમયાંતરે યોગ્ય આકલન દ્વારા નિયમન થશે તો ધાર્યા વિકાસલક્ષી પરિણામો જરૂર પ્રાપ્ત થશે. કૃષિક્ષેત્રમાં જળ, વીજળી અને યોગ્ય ભાવ પ્રાપ્ત થાય તો આપણે જરૂર નવી ઊંચાઈએ જરૂરથી જઈ શકીશું, કૃષિ યોજનાઓ દ્વારા ઉત્પાદન વૃદ્ધિ અને તેરી ઉદ્યોગથી અને

આનુષંગિક પ્રવૃત્તિઓને વેગ આપવામાં સહકારિતા દ્વારા પ્રયાસો થઈ રહ્યા છે જેથી ગ્રાસ્ય વિસ્તારોમાં પણ લોકોને પૂરક આવક પ્રાપ્ત થઈ શકે. નવા સહકારી કાનૂનો પણ હવે અમલમાં આવી રહ્યા છે જેથી કૃષિક્ષેત્ર તથા ઉદ્યોગોને સરળતાથી બેન્કિંગ સેવાઓ ઉપલબ્ધ થાય. જૂના ઘ્યાલો, પદ્ધતિઓ હવે નવા સ્વરૂપે કામ કરતા થયા છે જેનાથી ઉત્કાંતિ થયાનો અનુભવ બધાને થઈ રહ્યો છે. એન.પી. સી.આઈ.ની રિઝિટલ પેમેન્ટ સિસ્ટમને અન્ય દેશો સુધી લંબાવી શક્યા એ એક નોંધપાત્ર સિદ્ધિ જ કહી શકાય. કરન્સીનો ઉપયોગ ઘટતો જાય છે અને કરવેરા ટેક્સ પેયર્સ વધતા જાય એ સિસ્ટમની જબરી સફળતા ગણી શકાય એમ છે. કરયોરી રોકવામાં સિસ્ટમ અતિ ઉપયોગી થઈ રહી છે. નારીશક્તિ માટે વડાપ્રધાને નમો લક્ષ્મી અને નમો સરસ્વતી યોજનાની હાલમાં જાહેરાત કરી છે. કુલ મળીને કૃષિ, નાના ઉદ્યોગો, રેલવે, એરપોર્ટ, હાઈવે, ફિલાય ઓવર સંરક્ષણ અને હેલ્થ તથા શિક્ષણમાં વધુ જરૂરથી સુધારાઓ યોજનાઓ દ્વારા કરવામાં આવી રહ્યા છે ત્યારે અમલવારીમાં છિંડા ના પડે એટલું ધ્યાન આપીને સમીક્ષા કરવાથી રાખ્ય વિકસિત ભારત તરીકે વિશ્વમાં નામ રોશન કરશે તેમાં કોઈ જ શંકા નથી.

શેર આસ્વાદ :

શામ કબકી ઠલ ચુકી હૈ

તેરે ઈન્તજાર મે

અબ ભી અગર આ જાઓ

मानवविकास

અર્થતંત્રની સાથે માનવ વિકાસ પણ જરૂરી

સંયુક્ત રાષ્ટ્ર દ્વારા તાજેતરમાં ૧૪ માર્ચ જાહેર કરાયેલ માનવ વિકાસ સૂચકાંક અહેવાલ ૨૦૨૨ માં ભારત હવે ૧૮૮ દેશોમાંથી ૧૪૭ માં કર્મ છે. ગયા વર્ષના રિપોર્ટની સરખામણીમાં ભારતની રેટિંગમાં એક સ્થાનનો સુધારો થયો છે. જ્યારે ૧૮ માર્ચના રોજ રિજર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયાના અહેવાલમાં કહેવામાં આવ્યું હતું કે ભારતમાં માથાઈઠ આવક વધી રહી છે, રાષ્ટ્રીય અંકડાકીય કાર્યાલય અનુસાર, ભારતમાં સામાન્ય માણસની આવક વધી રહી છે અને તેઓ ખોરાક પર ઓછો અને કપડાં પર વધુ ખર્ચ કરી રહ્યા છે, અન્ય વસ્તુઓ પર વધુ ખર્ચ થવાને કારણે મનોરંજન અને તેમના જીવનધોરણમાં ધીમે ધીમે સુધારો થઈ રહ્યો છે.

વાસ્તવમાં, એચીઆઈનો અર્થ માનવ વિકાસના ત્રણ મૂળભૂત પરિમાણોમાં સરેરાશ સિદ્ધિઓને માપવા માટે છે — લાંબું અને સ્વસ્થ જીવન. શિક્ષણની ઔદ્દેશે અને યોગ્ય

પણ પ્રગતિ કરી છે.

નિઃશંકપણે, ભારતના માનવ વિકાસ સૂચકાંકમાં વધારો થવાનું એક મુખ્ય કારણ ભારતમાં ગરીબીમાં ઘટાડો છે. તાજેતરમાં, પ્રયોગ અમેરિકન થિંક ટેન્ક ધ બ્રુકિંગ્સ ઇન્સ્ટિટ્યુશનના એક અહેવાલમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે જ્યારે વર્ષ ૨૦૧૧-૧૨માં ભારતની ૧૨.૨ ટકા વસ્તી અત્યંત ગરીબ હતી, તે વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં ઘટીને માત્ર બે ટકા થઈ ગઈ છે. રિપોર્ટમાં જીણાવાયું છે કે કુલ વસ્તીના ગરીબી રેખા નીચે જીવતા લોકોની સંખ્યા (દિવસ \$૧.૬૦ કરતાં ઓછો ખર્ચ) ૨૦૧૧-૧૨માં ૧૨.૨ ટકાથી ઘટીને ૨૦૨૨-૨૩માં બે ટકા થઈ ગઈ છે. આ દર વર્ષે ગરીબોની સંખ્યામાં ૦.૮૩ ટકાના ઘટાડા સમાન છે. અત્યંત ગરીબોની સંખ્યા ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં ઘટીને ૨.૫ ટકા અને શહેરી વિસ્તારોમાં એક ટકા થઈ છે.

જીવનધોરણ. આ નવા HDI રિપોર્ટ ૨૦૨૨માં ભારતીયોની માથાદીઠ આવક \$૬૮૫૧ (લગભગ રૂ. પ.૭૬ લાખ) નોંધવામાં આવી છે. જ્યારે એક વર્ષ પહેલા ભારતમાં સરેરાશ આયુષ્ય ₹૨.૨ હતું, જે હવે વધીને ₹૭.૭ થયું છે. ભારતે લિંગ અસમાનતા ઘટાડવામાં તેવી જ રીતે, થિંક ટેન્ક નીતિ આયોગે કહ્યું છે કે ભારતમાં સરકારના કલ્યાણ કાર્યક્રમોએ છેલ્લા નવ વર્ષમાં લગભગ ૨૫ કરોડ લોકોને ગરીબીમાંથી બહાર લાવવામાં મદદ કરી છે. ભારત પાસે વર્ષ ૨૦૩૦ સુધીમાં બહુપરિમાણીય ગરીબીને નાખૂં કરવાના લક્ષ્યમાં સર્વીસ

ગ્રામસ્વરાજ

હાંસલ કરવાની દરેક તક છે. પ્રધાનમંત્રી ગારીબ તકો વધી રહી છે.

કલ્યાણ અને યોજના હેઠળ ૮૦ કરોડથી વધુ લોકોને મહિત અનાજ, સ્વચ્છ ઈંધણ માટે ઉજ્જવલા યોજના, તમામ ઘરોમાં વીજળી માટે સૌભાગ્ય યોજના, પીવાના પાણીની સુવિધા માટે જલ જીવન મિશન અને જન-ધન ખાતાની સુવિધા વગેરે આપવામાં આવી છે.

લોકોને ગરીબીમાંથી બહાર લાવવામાં મદદ કરી. ખાસ કરીને, રિજિટલ ઈન્ફાસ્ટ્રક્ચર, ૫૧ કરોડથી વધુ જન ધન ખાતા (J), લગભગ ૧૩૪ કરોડ આધાર કાર્ડ (A) અને ૧૧૮ કરોડથી વધુ મોબાઇલ સબસ્કાઈબર્સ (M) દ્વારા સશક્તીકરણમાં વિશેષ ભૂમિકા ભજવી હતી. ભારતમાં ઝડપથી વધી રહેલા અર્થતંત્રને કારણે રોજગાર-સ્વ- રોજગારની તકો વધી રહી છે. ભારત વિશ્વમાં ત્રીજું સૌથી મોટું સ્ટાર્ટઅપ ઈકોસિસ્ટમ છે અને દેશમાં સ્ટાર્ટઅપ્સની સંખ્યા હવે લગભગ ૧.૨૫ લાખ સુધી પહોંચી ગઈ છે. આમાં મોટી સંખ્યામાં સ્ટાર્ટઅપ્સ ટાયર ર અને ટાયર ઉ શહેરોમાં છે. સરકારનો દાવો છે કે યુવાનો માટે રોજગાર અને સ્વરોજગાર માટે ખાનગી ક્ષેત્રની સાથે સાથે સરકારી ક્ષેત્રમાં પણ નવી રોજગારીની તકો વધી છે. સરકાર દ્વારા રોજગાર વધારવા માટે અમલમાં મૂકાયેલી વિવિધ યોજનાઓ, પીએમ લોન યોજના, પીએમ સ્વાનિધિ યોજના, સ્વનિર્ભર ભારત યોજના, પ્રધાનમંત્રી કૌશલ વિકાસ યોજના, મનરેગા વગેરે હેઠળ યુવાનો માટે રોજગારની

એ નોંધવું પણ અગત્યનું છે કે સામાન્ય માનવીના કલ્યાણ માટે દેશમાં લાગુ કરાયેલી વિવિધ સરકારી આરોગ્ય યોજનાઓ સ્વાસ્થ્ય પડકારને ઘટાડવામાં મદદરૂપ થઈ રહી છે. પરંતુ વિશ્વના ઘણા દેશોની સરખામણીએ માનવ વિકાસ સૂચકાંકમાં દેશ હજુ પણ ઘણો પાછળ છે. આવી સ્થિતિમાં, આપણે ધ્યાનમાં રાખવું પડશે કે અર્થતંત્ર સમાજનો એક મહત્વપૂર્ણ ભાગ છે, ત્યારે માનવ વિકાસ પણ તેટલો જ મહત્વપૂર્ણ છે.

સરકારે જે રીતે ભૌતિક ઈન્જિનિયરિંગ પર ખર્ચ કરી રહી છે તેવી જ રીતે સોશિયલ ઈન્જિનિયરમાં પણ રોકાણ કરવું પડશે. અત્યારે દેશમાં કરોડો લોકોની ગરીબી અને આરોગ્યના પડકારો મોટા પાયે સ્પષ્ટપણે હેખાઈ રહ્યા છે. દેશમાં ૧૫ કરોડથી વધુ લોકો હજુ પણ ગરીબીની ચિંતાનો સામનો કરી રહ્યા છે. એવી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે કે સરકાર જાહેર આરોગ્ય પ્રણાલી, સમાન અને ઉચ્ચ ગુણવત્તાવાળી જાહેર શિક્ષણ, કૌશલ્ય વિકાસ, રોજગાર, જાહેર સેવાઓમાં સ્વચ્છતા, બહુપરીમાણીય ગરીબી, ભૂખમરો અને કુપોષણને દૂર કરવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને ટૂંક સમયમાં દેશમાં માનવ વિકાસની ગુણવત્તા વધારવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે. નવી લોક કલ્યાણકારી યોજનાઓ, સામુદ્રાયિક રસોડા વ્યવસ્થા અને પોષણ અભિયાન રે ને સફળ બનાવાશે.

વિશ્વદિન

૨૪મી મે – વર્લ્ડ હેપી બ્રધર્સ ડે

જેના માથા પર ભાઈનો હાથ હોય છે
દરેક પરેશાનીમાં તેનો સાથ હોય છે.
લડવું, ઝઘડવું, રીસાવું પછી પ્રેમથી મનાવવું
જેથી આ સગપણમાં લાગણી પ્રેમ ઊર્જા છે.

આપણા જીવનમાં બચપણનો ખાસ મિત્ર,
સહાયક, માર્ગદર્શક, બાળપણમાં જેની સાથે
સૌથી વધુ જઘડો, મારામારી કરેલ હોય તેવી
વ્યક્તિ એટલે સહોદર ભાઈ. જેની સાથે
અભ્યાસથી માંડી કારકિર્દી સાથે સ્પર્ધા થાય,
આમ છતાં એકને સફળતા મળે તો બીજાને
તેના કરતા વધારે ખુશી, આનંદ થાય. વિશ્વના
કોઈપણ છેડે હોય છતાં શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ મોબાઇલ
નેટવર્ક પણ પાણી ભરે. એવું કનેક્સન એટલે
સગા ભાઈઓ વચ્ચેની લાગણી, સંવેદનાનો
સંબંધ.

ભાઈ શબ્દની વ્યાખ્યા આપવી હોય તો ભા-
એટલે ભાર વિનાની, ઈ-એટલે ઈશ્રે આપેલી
અમૂલ્ય બેટ. ભાઈ એ હોય છે. જેમને આપણે
આપણા મનની-દિલની ખુશી ગમની વાતો શેર
કરી હળવા થઈ જઈએ એવા વિશ્વના તમામ
ભાઈઓ માટે ૨૪ મેના રોજ વર્લ્ડ હેપી બ્રધર્સ
ડે તરીકે ઉજવવામાં આવે છે. આ દિવસ ફક્ત
સગાભાઈઓ માટે જ નહીં પણ તે બધા મિત્રો

મકવાણ વિનોદ એમ.

નિવૃત્ત રાજ્ય વેરા અધિકારી
રાજકોટ. મો. ૯૪૨૭૨૦૦૦૯૯

માટે પણ છે કે જે ભાઈઓ જેવા જ છે. હજુમાન
ચાલીસામાં મારૂતીનાંદનના ગુણનું વર્ણન કરતા
કહે છે, “રધુપતિ કિન્હીં બહુત બડાઈ, તુમ
મમ પ્રિય ભરતહિ સમ ભાઈ.”

સૌથી પહેલાં ૨૦૦૫માં આ દિવસની
શરૂઆત થઈ. અમેરિકાના આલાબામાં સી
ડોનિયલ રોડસ, જે વ્યવસાયે એક કલાકાર અને
લેખક હતા. તેમણે આ દિવસની શરૂઆત કરી.
સંયુક્ત રાષ્ટ્રએ માન્ય ગણી. દર વર્ષે ૨૪ મેના
રોજ વિશ્વ ભાઈ દિવસ અમેરિકા સહિત
દુનિયાભરના અનેક દેશોમાં ઉજવાય છે. આપણા
દેશમાં પણ ઉજવવામાં આવે છે. કારણ...

ભાઈનું હોવું કોઈ ભેટથી ઓછું નથી,
ભાઈ વગરના જીવનમાં કોઈ રંગ નથી.

રામાયણની કથા મુજબ એક ભાઈ બીજા
ભાઈ માટે ક્યાં સુધી ત્યાગ કરી શકે તેનું ઉત્કૃષ્ટ
ઉદાહરણ આપણી સમક્ષ મૂકેલ છે. ભગવાન
રામને વનવાસ થાય છે ત્યારે બીજો કોઈ વિચાર
કર્યા સિવાય એક જાટકે બધુ ત્યજને ભાઈ લક્ષ્મણ
મોટાભાઈની સેવામાં સાથે જ નીકળી પડે છે.
અન્ય એક ભાઈ ભરતને સત્તાસુખ હાથવેંત દૂર
હોવા છતાં તે રામના હક્ક સ્વીકારવાનો વિચાર
પણ કરતા નથી. આથી જ કોઈક ચિંતકે કહ્યું
છે, “ભરતનાણે જાણો લીમડાનો છાંયડો હતો.
મન હાશ કરીને બેહું નીચે અરે આ તો મારા
ભાઈનો વહાલ હતો.”

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ • ગ્રામસ્વરાજ • ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

લંકાકંડની કથા મુજબ, લંકાના યુદ્ધ મેદાનમાં રાવણ પુત્ર મેઘનાદ દ્વારા બ્રહ્માજી પાસેથી મેળવેલી વીરધાતિ નામની પ્રબળ સાંગ લક્ષ્મણજી પર ફેંકતા મૂર્છી પામે છે. આ સમયે શ્રીરામ વિલાપ કરતા પોતાનો ભાતૃપ્રેમ વ્યક્ત કરતા કહે છે, “હે ભાઈ, મારા સથવારા-સુખ-સેવા માટે તે માતાપિતા, પત્નીને છોડી વનમાં ઠંડી-તાપ-પવન બધું જ સહન કર્યું. જો હું એમ જાણતો હોત કે વનમાં મારે ભાઈનો ત્યાગ કરવાનો છે તો હું પિતાશ્રીનું વચન માનત પણ નહીં. કારણ,

સુત, બિત, નારી, ભવન... પરિવાર અર્થાત્ પુત્ર,, ધન, સ્વી, ધર અને પરિવાર – આ બધું તો વારંવાર આવે છે અને જાય છે પણ સંસારમાં સહોદર એવો ભાઈ ક્યાંથી મળવાનો? મારી આ વાત હૃદયમાં ધરી જાગ. કારણ હું શું સુખ લઈને અયોધ્યા પરત જઈશ? કેમકે લોકો કહેશે કે એક સ્વીને મેળવવા માટે વહીલા ભાઈને ખોયો માતા સુભિત્રા અને ઉર્મિલાને શું જવાબ આપીશ? લખન તારા વગર મારું જીવન રાંક બની જશે. માટે હે ભાઈ! ઉઠતો ખરો?” આમ વિલાપ કરતા શ્રી રામના નેત્રમાં આંસુના તોરણ બંધાઈ ગયા. આનાથી કોઈ શ્રેષ્ઠ ભાતૃપ્રેમનો પ્રસંગ કહી શકાય. આ વાંચી અનેક ભાઈઓને પોતાના ગુમાવેલા ભાઈઓનું સ્મરણ થયું હશે.

“સાંભરે મને ભાઈના સંભારણા,
જાણે ઉઘડતા જીવનના બારણા.”

આપણા ભાઈ સાથેના સંબંધનો સૌથી સુંદર રત્ન “તમે આજે જેવા છો તેવા હંમેશા રહો.” આમ ભાઈ સાથેનો સંબંધ જીવન પર્યન્ત અકબંધ-

સુમધુર જળવાય રહે તે માટે મારા મત મુજબ નીચે મુજબ વ્યવહાર કરવો આવશ્યક છે.

(૧) આપણા ભાઈ તેના પરિવાર તરફ કરુણા, સહિષ્ણુતા અને નમ્રતાપૂર્વકનો વ્યવહાર કરવો. કારણ “નમ્રતાને સહૃકોઈ નમે સબકો દે સન્માન, સાગરને નદીઓ ભજે, છોડી ઊંચા સ્થાન.”

(૨) ભાઈ તમે ખોટા છો? એવી ઉક્તિ કે તેના દુર્ગુણોને યાદ ન અપાવતા તેના સદ્ગુણોનું મનમાં વાવેતર કરો.

(૩) ફીટાવવાનો, ખીજાવવાનો, રિસાવવાનો અધિકાર ફક્ત મારા ભાઈનો જ છે અને એ બધું સહી લેવાની મારી ફરજ અને ઉદારતા છે આવી સમજણાને પરિણામે સંબંધ એવો છે કે મારો એને કે હલ્લોની પહેલા ‘હા’ ભાઈ નીકળે.” આ જ સંબંધની સાર્થકતા.

(૪) “હે ભગવાન, મને આપ કે ના આપ, પણ મારા ભાઈને દુનિયાની બધી જ ખુશીઓ આપજે.” આવું ભાઈ માટે સારું વિચારીએ છીએ ત્યારે ફરજ બજાવ્યાની સંતુષ્ટિ મળે છે. સાથોસાથ એક સારા પરિવારનું નિર્માણ થાય છે.

આમ ભાઈ સાથેના સંબંધો-સગપણને મજબૂત કરવા ઉપરના ઉપાયો અજમાવી હેઠી બ્રધસર્સ તેની ઉજવણી કરીએ એ જ અભ્યર્થના. અંતમાં રાજેન્દ્ર શુક્લની આ પંક્તિ હૃદયસ્થ કરીએ.

“લે આ તને ગમ્યું તે મારું
પણ જો તને ગમે તો તારું ભાઈ
મારું, તારું ને ગમવું પણ
લાવ કરીએ સહિયારુ ભાઈ,
તું જીતે ને થાઉં ખુશ હું
લેને ફરી ફરી હારુ તારાથી ભાઈ, અસ્તુ

યોગચિકિત્સા - રોગ આધારિત યોગાભ્યાસ

‘યોગદર્શન’ વિભાગમાં આગળના લેખોમાં અષ્ટાંગ યોગના સાતમા પગથિયા ‘ધ્યાન’ અંગે ‘યોગ’ કઈ રીતે ઉપયોગી છે તે અંગે જોઈએ. રોગ ઉપચારની અનેક પદ્ધતિઓ છે. આમાં યોગિક ચિકિત્સા પદ્ધતિ વર્ગેરે. આમાં યોગિક ચિકિત્સા પદ્ધતિ દવા વગરની અસરકારક ચિકિત્સા પદ્ધતિ છે. આયુર્વેદિક ચિકિત્સા પદ્ધતિના મત પ્રમાણે માનવ શરીરમાં વાત, પિત અને કફની વિષમતાના કારણે શારીરિક રોગો ઉદ્ભવે છે. મનોવિજ્ઞાનના મત પ્રમાણે માનવીના મનમાં થતાં પરિવર્તનો મનોરોગ માટે જવાબદાર છે. મનોરોગ ધીમે ધીમે શારીરિક રોગોનાં સ્વરૂપમાં પ્રગટે છે.

કોઈપણ રોગની ઉત્પત્તિ થયા બાદ ચિકિત્સા પદ્ધતિઓ દ્વારા રોગનિદાન અને ઉપચાર કરવામાં આવે છે. પરંતુ યોગિક ચિકિત્સા પદ્ધતિ

એવી પદ્ધતિ છે જે રોગોને ઉત્પત્ત થતાં અટકાવે છે. યોગચિકિત્સા પદ્ધતિ ભારતની પ્રાચીન ચિકિત્સા પદ્ધતિ છે. યોગિક આસનો, પ્રાણાયામ, શુદ્ધિકિયાઓ અને ધ્યાનના નિયમિત અભ્યાસ શારીરિક-માનસિક વિષમતાઓને દૂર કરે છે. માનસિક પરિવર્તનોને સંયમિત કરે છે. નિયમિત યોગના અભ્યાસથી શરીરમાં રોગપ્રતિકારક શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે.

મહર્ષિ પતંજલિએ ‘યોગદર્શન’ - ‘યોગસૂત્ર’માં યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર, ધારણા, ધ્યાન, સમાધિ - આ અષ્ટાંગયોગની સમજ આપી છે. યોગસાધક આ આઈ પગથિયાનો અભ્યાસ, આચરણ કરતાં કરતાં સાધનાના અંતિમ પગથિયા સમાધિ સુધી પહોંચી શકે છે. ‘યોગ’ના અભ્યાસથી આત્મનિરિક્ષણ કરતાં કરતાં ‘પરમાત્મા’ સ્વરૂપનું દર્શન થાય છે. ‘યોગ’નો અર્થ જોડવું, મિલન જોડાણ થાય છે. આત્માને પરમાત્મા સાથે યોગ જોડે છે. યોગયાત્રા આત્મસ્વરૂપથી પરમાત્માસ્વરૂપનું મિલન કરાવે છે. યોગ ઈશ્વરીય શક્તિનો સાક્ષાત્કાર કરાવે છે.

યોગસાધનાના અષ્ટાંગયોગના આ આઈ

કિરણ ચાંપાનેરી (યોગ સાધક)

૧૦૪/૧૮૪૨, કૃષ્ણનગર,
સેજપુર, અમદાવાદ-૪૬
મો.૮૬૬૨૮૩૩૨૬૮

૪૩

ગ્રામસ્વરાજ

પગથિયા યોગિક ચિકિત્સા પદ્ધતિમાં કઈ રીતે ઉપયોગી નિવડે છે તે જોઈએ. સત્ય, અહિંસા, અસ્તેય, અપરિગ્રહ અને બ્રહ્મચર્ય આ પાંચ યમ છે. શૌચ, સંતોષ, સ્વાધ્યાય, તપ, ઈશ્વર પ્રણિધાન આ પાંચ નિયમ છે. યમ નિયમના પાલનથી, આચરણથી વ્યક્તિ પોતાના મનના આવેગો ઉપર નિયંત્રણ મેળવી શકે છે જે માનસિક સ્વાસ્થ્યની જગ્ઞવણી માટે ઉપયોગી બને છે. માનસિક આવેગો નિયંત્રણમાં આવતા શારીરિક સ્તારે પણ આરોગ્ય સુધરે છે. હૃદયરોગ, હાઈ બી.પી., લો બી.પી., એસીડીટી, અનિંત્રા, માનસિક તાણ વગેરે રોગો યમનિયમના નિયમિત અભ્યાસથી દૂર થાય છે.

સત્યથી નિર્ભયતાનું વાતાવરણ સર્જય છે. અહિંસાના પાલનથી ભય અને કોધ ઉપર કાબૂ આવે છે. જો સત્યનું પાલન થાય તો અહિંસાનું પાલન આપોઆપ થાય. અસ્તેય-ચોરીનું પાલન ભૌતિક સાધનોની લાલચથી અને અપરિગ્રહ લોભથી મુક્તિ અપાવે છે. બ્રહ્મચર્ય દ્વારા વીર્યશક્તિના સંચયથી શરીરનું બળ, વર્ણ, કાંતિ, બુદ્ધિશક્તિ અને રોગપ્રતિકારક શક્તિમાં વધારો થાય છે.

શૌચ તનમનની અશુદ્ધિઓ દૂર કરે છે. સંતોષથી નિરાશા ભાગે છે. સ્વાધ્યાયથી વ્યક્તિમાં સારાખરાબનો વિવેક જાગ્રત થાય છે. તપથી મનની ચંચળતાનો નાશ થતાં શારીરિક-માનસિક કાર્યશક્તિમાં વધારો થાય છે. ઈશ્વર પ્રણિધાન વ્યક્તિને પોતાના કાર્યના

પરિણામની ચિંતાથી મુક્ત બનાવે છે. માનવજીવન અને સમાજજીવનના સ્વાસ્થ્ય માટે ગાંધીજીએ ‘એકાદશ્વરત’ આપેલ. સત્ય, અહિંસા, ચોરી ન કરવી, વણજોતું નવ સંઘરસું બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરવું કોઈ અદેના અભિડાવું.’

યોગના વિવિધ આસનોના અભ્યાસથી શરીરના સ્નાયુઓ, હાડકાંઓના સાંધારો અને જુદાં જુદાં અવયવોને સહજ હલનચલન, ખેંચાણ-દબાણ મળે છે. આસન દ્વારા માનવ શરીરના બાબુ અને આંતરિક અવયવોની કાર્યક્ષમતા સુધરે છે.

ઉદ્દ્દાન પાદાસન, હલાસન, પવન મુક્તાસન, ભૂનમન પચાસન, ભૂનમન વજાસન આસનોના અભ્યાસથી પાચનતંત્રના અવયવોની કાર્યક્ષમતામાં સુધારો થાય છે - વધારો થાય છે. આસન અભ્યાસથી શરીરના તમામ આંતરિક અવયવોમાં ખેંચાણ, દબાણ, સંકોચન અને મર્દન કિયા દ્વારા રૂધિરાભિસરણતંત્ર, ચેતાતંત્ર, પ્રજનનતંત્ર સંબંધી અનેક રોગો મટાડી શકાય છે. આસનોના નિયમિત અભ્યાસથી સૌ પ્રથમ શરીરના બાબુ અને આંતરિક અંગો-અવયવો તથા તંત્રો ઉપર અસર થાય છે. મંહુકાસનના અભ્યાસથી પેટની અંદરના અવયવો આંતરડા અને સ્વાદુપિંડને મસાજ, દબાણ, મર્દન મળે છે. સ્વાદુપિંડનું કાર્ય ઈન્સ્યુલિન ઉત્પત્ત કરવાનું છે. આ ઈન્સ્યુલિન આપણા શરીરમાં શુગરનું પ્રમાણ જગ્ઞવી રાખે છે. જ્યારે ઈન્સ્યુલિન ઉત્પત્ત

્યામસ્વરાજ

થવાનું બંધ થાય એટલે શરીરમાં શુગરનું પ્રમાણ વધે, પરિણામે ડાયાબિટિસ - મધુપ્રમેહ - મીઠા પેશાબનો રોગ થાય છે. આજે તો ડાયાબિટિસનું પ્રમાણ ખૂબ જ વધી ગયું છે. જીવનપદ્ધતિ અને આહારવિહારની અનિયમિતતાના કારણે ડાયાબિટિસના રોગનું પ્રમાણ વધતું જાય છે. ડાયાબિટિસના દર્દાએ નિયમિત મંડુકસનનો અભ્યાસ કરવાથી આ રોગમાંથી રાહત, મુક્તિ મળે છે. જેમનાથી વજાસનમાં બેસી મંડુકસન ન થઈ શકે તેઓ વકાસનનો અભ્યાસ કરી શકે છે. વજાસન, વકાસના અભ્યાસથી ડાયાબિટિસની દવા ખાવામાંથી અને ઈન્સ્યુલિનના ઈજેક્શન લેવામાંથી મુક્તિ મળે છે. શરત એટલી કે અભ્યાસ સતત, શ્રદ્ધાપૂર્વક અને નિયમિત થવો જોઈએ.

યોગ દ્વારા રોગ ઉપચારની વાત ચાલે છે ત્યારે મારા પોતાના જ અનુભવની વાત કરું. સને ૨૦૧૮ના ચાતુર્મસિના ઉપવાસ દરમ્યાન મને ઊલટી અને ચક્કરની તકલીફ થઈ. મારી ઉંમર પણ વર્ષની. સખત ઊલટી-ચક્કરના કારણે મારે ત્રાણોક દિવસ હોસ્પિટલમાં રહેવું પડ્યું. ઉંમરના કારણે મારી ચયાપચયની કિયામાં બદલાવ આવેલો. અગાઉના વર્ષોમાં હું અણ્ણાઈ-આઈ ઉપવાસ આસાનીથી સહજતાથી કરતો હતો, થતાં હતા. આ અગાઉ મને બી.પી. કે ડાયાબિટિસની કોઈ સમસ્યા ન હતી. ઊલટી-ચક્કરની તકલીફમાંથી બી.પી.ની સમસ્યા ઉભી થઈ. ડોક્ટરના કહેવા પ્રમાણે મારે

નિયમિત સવારે બી.પી.ની ગોળી લેવાની - લેવી પડ્યે.

હોસ્પિટલથી ઘરે આવ્યા બાદ ધીરે સામાન્ય જીવનવ્યવહારમાં ગોઠવાયો. બી.પી.ની ગોળી લેવાની શરૂ કરેલી. પણ મારે તે ગોળી કાયમી ખાવી ન હતી. તેથી હું મણિબેન સરકારી આયુર્વેદિક દવાખાને ગયો. મારી ફાઈલ અને વાત ડોક્ટરને-વૈધને જણાવી. વૈધના સૂચન પ્રમાણે આયુર્વેદિક દવા સર્પગંધાની ટીકડી તથા એલોપેથીની ગોળી બન્ને એકસાથે ચાલુ રાખી. આ બન્ને દવા સાથે મેં વહેલી સવારે પાંચેક વાગ્યાથી પ્રાણાયામ અને ધ્યાનનો એકાદ કલાક અભ્યાસ પણ પ્રારંભ્યો. શરૂઆતમાં સર્પગંધાની બે-બે ગોળી સવાર-સાંજ અને પછી ધીમે ધીમે ડોક્ટરના માર્ગદર્શન પ્રમાણે એક-એક ગોળી અને તેની સાથે એલોપેથીની બી.પી.ની ગોળી લેવાનું સાવ બંધ કર્યું. સાતેક માસના સતત નિયમિત પ્રાણાયામના અભ્યાસથી એલોપેથી અને આયુર્વેદની ગોળી-દવા લેવાની બંધ કરી. હાલ કોઈ દવા લેતો નથી. બ્લડપ્રેશર - હાર્ટની કોઈ સમસ્યા નથી. યોગાભ્યાસ નિયમિત કરું છું અને ગુજરાત રાજ્ય યોગ બોર્ડના યોગ ટ્રેનર તરીકે યોગવર્ગનું સંચાલન કરી રહ્યો છું. મને તો યોગાભ્યાસનું જ મહત્વ સમજાયું તે અન્ય સાધકોને સમજાવી રહ્યો છું.

ઓમ... ઓમ...

કૃષિ

બદલાતા સમય સાથે કૃષિ ક્ષેત્રે નીતિઓ બદલવાની તાતી જરૂરિયાત

વિશ્વની કૃષિ વ્યવસ્થામાં મૂળભૂત સ્તરે કંઈક અભાવ છે. વાસ્તવિકતા એ છે કે વિશ્વના આ તમામ ખેડૂતો કૃષિ ઉત્પાદનના વધતા ખર્ચ અને આબોહવા પરિવર્તનના ગંભીર જોખમોનો સામનો કરી રહ્યા છે. કમનસીબે, યુરોપમાં વિવાદનું મૂળ આબોહવા પરિવર્તન કાયદા છે. આ નવા નિયમો અનુસાર ખેડૂતોને જંતુનાશકોનો ઉપયોગ અડધો અને ખાતરનો ઉપયોગ ૨૦ ટકા સુધી ઘટાડવા માટે કહેવામાં આવ્યું છે. નવા નિયમો હેઠળ, તેઓએ જૈવવિવિધતાના સંરક્ષણ માટે જૈવિક ઉત્પાદન વધારવું પડશે અને બિન-કૃષિ પ્રવૃત્તિઓ માટે વધુ જમીન છોડવી પડશે. વધુમાં, નેધરલેન્ડ્સે નાઈટ્રોજન પ્રદૂષણ ઘટાડવા માટે પશુઓની સંખ્યા ઘટાડવાની દરખાસ્ત કરી છે અને જર્મનીએ અશ્મભૂત ઈધણ ડિઝલ પર સબસિડી ઘટાડવાની દરખાસ્ત કરી છે. આ તમામ પગલાં લેવા જરૂરી છે કારણ કે વિશ્વ આબોહવા પરિવર્તનના જોખમો સાથે ઝાડૂમી રહ્યું છે. યુરોપિયન યુનિયન ગ્રીનહાઉસ ગેસ ઉત્સર્જનનો મુખ્ય ખોત છે. તેના વાર્ષિક ઉત્સર્જનનો દસમો ભાગ લીલા વાયુઓ છે. જ્યારે ભારતીયોની

સરખામણીમાં યુરોપના વધુ સમૃદ્ધ ખેડૂતો કૃષિ ક્ષેત્રે વધી રહેલા પડકારોથી પરેશાન છે, તો પછી અસ્તિત્વ માટે સંઘર્ષ કરી રહેલા ભારતના ખેડૂતોની શું હાલત હશે એ વિચારવા જેવું છે. વાસ્તવિકતા એ છે કે વિશ્વમાં આધુનિક કૃષિનું પ્રતિક ગણાતી યુરોપિયન કૃષિ પ્રણાલી અત્યાર સુધી માત્ર સબસિડીના કારણે ટકી રહી છે. યુરોપિયન યુનિયનની સામાન્ય કૃષિ નીતિએ ૧૯૯૨થી કૃષિને નાણાકીય સહાય પૂરી પાડી છે. આ અંગે ઘણી ટીકા થઈ હતી, ત્યારબાદ આ સબસિડીમાં થોડોક ઘટાડો કરવામાં આવ્યો હતો.

હાલમાં યુરોપિયન યુનિયનની સામાન્ય કૃષિ નીતિ બંધેટના લગભગ ૪૦ ટકા જેટલો હિસ્સો ધરાવે છે અને ખેડૂતોને સીધી સબસિડી પૂરી પાડે છે. યુરોપિયન કમિશનના તેટા અનુસાર, ૨૦૨૧માં દરેક ખેડૂતને વાર્ષિક ૬,૭૦૦ યુરો (લગભગ ૩. ૫૦,૦૦૦ પ્રતિ માસ) સીધી આવક સહાય તરીકે આપવામાં આવ્યા હતા. આ સિવાય યુરોપિયન યુનિયનમાં કૃષિને પ્રોત્સાહન આપવા માટે વધુ રોકાણ કરવામાં આવે છે. વર્ષોથી, કૃષિ પદ્ધતિઓમાં ફેરફારો

૪૩

ગ્રામસ્વરાજ

થયા છે અને ખેતરો મોટા અને વધુ સંગઠિત બન્યા છે. વધતા ખર્ચ, ઉચ્ચ ધોરણો અને ઢીલા

સરકારી તત્ત્વને કારણે નાના ખેડૂતો અથવા નાના પાયે આ પ્રવૃત્તિઓ સાથે સંકળાયેલા લોકો સંઘર્ષ કરી રહ્યા છે. મોટા ખેડૂતો પણ લોનના બોજથી પરેશાન છે કારણ કે આ દિવસોમાં જેતીનો ખર્ચ ધણો વધી ગયો છે.

ઓર્ગેનિક જેતીનો ટ્રેન્ડ ઉત્પાદન ખર્ચ વધારવા માટે બનાવવામાં આવ્યો છે. હાલમાં યુરોપિયન યુનિયનમાં ૧૦ ટકા જમીન પર જૈવિક જેતી કરવામાં આવે છે. ખેડૂતો વધતા ખર્ચને અલગ રીતે પ્રતિસાદ આપી રહ્યા છે અને પાક અને દૂધ વગેરેનું ઉત્પાદન વધારવા માટે તમામ પ્રકારના ઉપાયો અજમાવી રહ્યા છે. વધુ ઉત્પાદન કરવા માટે, રસાયણો અને બાયો-ઈનપુટ્સનો આડેધડ ઉપયોગ કરવામાં આવી રહ્યો છે. પરંતુ તેના કારણે બદલાતા હવામાન અને આભોહવા પરિવર્તનના જોખમો વચ્ચે કૂષિ કામગીરીનો ખર્ચ વધુ વધ્યો છે.

ખર્ચમાં આ વધારો બે વાસ્તવિકતાઓનો સામનો કરવો પડે છે. આમાં પહેલો પડકાર ખાદ્યપદાર્થોના ભાવને નિયંત્રણમાં રાખવાનો છે અને બીજો પડકાર જળવાયુ પરિવર્તનની કટોકટીથી પાકને ઝડપથી થતા નુકસાનનો છે. આડેધડ વધુ ને વધુ ઉત્પાદન હાંસલ કરવાનું ચલાણ વધી રહ્યું છે. એવું માનવામાં આવે છે કે આ વલાણ ચાલુ રાખવાથી પર્યાવરણનું પણ રક્ષણ થઈ શકે છે અને ખેડૂતો ઉત્પાદન વધારીને તેમનો નફો પણ વધારી શકે છે. પરંતુ તે સ્પષ્ટ છે કે મામલો વિચારવામાં આવે તેટલો

સરળ નથી. પશ્ચિમના દેશોમાં પણ હવે અનાજ સસ્તું નથી.

ઉંચા ખર્ચ અને બદલાતા હવામાન અને જીવાતોના હુમલા વચ્ચે ખેડૂતો અસ્વસ્થતા અનુભવી રહ્યા છે. તેમના માટે આનાથી પણ મોટો પડકાર એ છે કે જ્યારે પણ ખાદ્યપદાર્થોના ભાવ વધે છે ત્યારે ખેડૂતો માટે નફો કરવાની તક હોય છે. પરંતુ સરકાર આયાત દ્વારા કિંમતોને નિયંત્રિત કરવાનો વિકલ્પ શોધે છે. આ રીતે ખેડૂતોને નુકસાન વેઠવું પડે છે. હવે ખેડૂતોને સમજાવવામાં આવી રહ્યા છે કે નફો વધારવા માટે તેમણે ઉત્પાદન વધારવું જરૂરી છે. પરંતુ જેતીના કામ માટે જરૂરી સામગ્રીની કિંમત વધુ હોવાથી ઉત્પાદન ખર્ચ પણ વધી રહ્યો છે. ઉત્પાદનનું આ ગણિત અર્થહીન બની જાય છે.

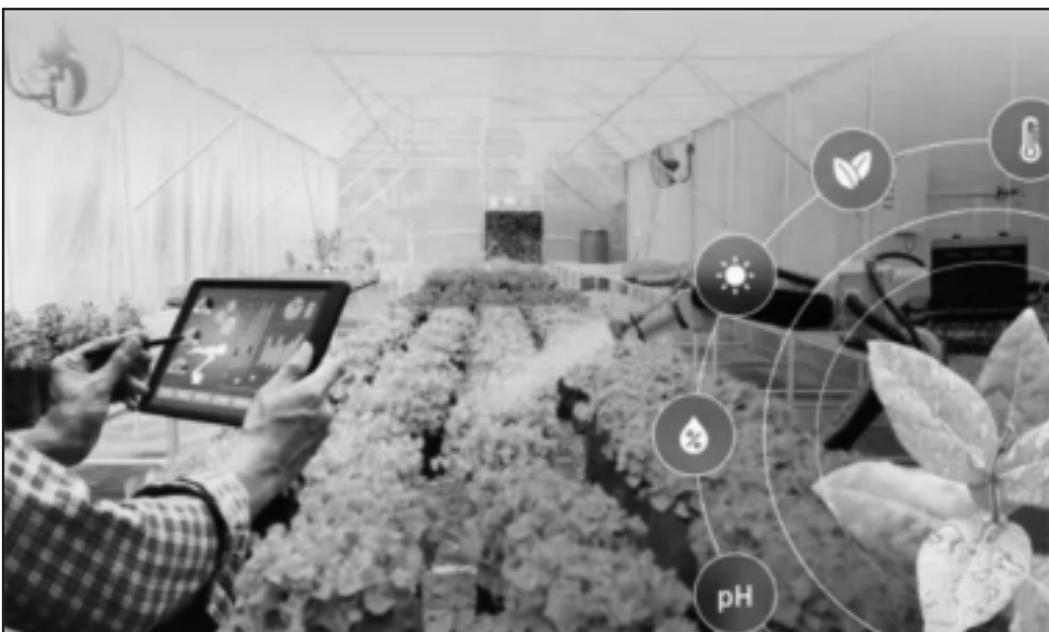
એ સ્પષ્ટ છે કે નાણાકીય સહાય પણ કોઈપણ રીતે ઉત્પાદન વધારવા માટે પૂરતી નથી. હવે મુખ્ય સવાલ એ છે કે કેવી રીતે ઉત્પાદન ખર્ચ ઘટાડવો અને ખેડૂતોને તેમની મહેનતનું ફળ મળે તે સુનિશ્ચિત કરવું. આ સંજોગોમાં પુનર્જીવિત અથવા કુદરતી જેતી મોટી ભૂમિકા ભજવશે. પરંતુ આ માટે મોટા પાયે કરવું પડશે અને આ માટે નક્કર નીતિઓ પણ તૈયાર કરવી પડશે. આ સિવાય મોટી પદ્ધતિ અને વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિઓની પણ જરૂર પડશે.

(ગુજરાત સમાચાર
તા. ૧-૪-૨૦૨૪માંથી સાભાર)

કુદિ

ખેડૂતોને ટેકનોલોજી ઈનોવેશન દ્વારા સરકારી બનાવવાની યોજના

દેશનો પરંપરાત અને અર્થતંત્રમાં સૌથી સિઝનમાં મોસમી પડકારોના કારણે ખેડૂતો વધુનિર્ભરતા ધરાવતું ક્ષેત્ર બેતી અત્યંત સાનુકૂળ ભય, હતાશા, અનિશ્ચિતતા અને ચિંતાની પરિસ્થિતિઓમાં પણ પડકારોનો સામનો કરી લાગણીઓમાં જવતા હોય છે. વૈશ્વિક સ્તરે

રહ્યું છે. જેમાં અન્ય કેટલાક વ્યવસાયોની માફક અડગતા (પ્રતિબદ્ધતા) જરૂરી છે. પ્રત્યેક

આશિષ ડૉભાલ
(સી.ઈ.ઓ.)
સસ્ટેનેબલ યુપીએલ એગ્રી સોલ્યુશન્સ

સતત વધી રહેલી વસ્તી માટે ખોરાક પૂરો પાડવાનું ભારણ વધ્યું છે. જમીન ખેડૂતા ખેડૂતો માટે મુશ્કેલીઓ પણ વધી રહી છે. આપણું વિશ્વ વિવિધ પરિબળોમાં કાઈસિસનો સામનો કરી રહ્યું છે. ખાસ કરીને આબોહવા પરિવર્તન ખેડૂતો

ग्रामस्वराज

માટે સૌથી મોટો પડકાર બન્યો છે. હવામાનની ઘટનાઓ જેમ કે ગરમીનો તાણ, દુષ્કાળ, પૂર અને અનિયમિત હવામાન પેર્ટન, કમોસમી વરસાદ અને તાપમાનની વધઘટના કારણે ફૂષિ ક્ષેત્રમાં નુકસાન વધી રહ્યું છે. તદુપરાંત, પાણી જેવા આવશ્યક સંસાધનો, જે કમશા: પડકારજનક પરિસ્થિતિઓમાં વધુ ખોરાકનું ઉત્પાદન કરવા માટે નિષાયિક બન્યા છે. આ ટેકનોલોજી બેડૂતો માટે આશીર્વાદ રૂપ સાબિત થશે.

એકંદરે આજે પાક ઉગાડવાનું કાર્ય પહેલા
કરતાં વધુ ભયાવહ બન્યું છે. આ પડકાર
ખેડૂતોની અન્ય કોઈપણ યુગ કરતાં વધુ ખોરાકનું
ઉત્પાદન કરવાની વધતી માંગ સાથે સુસંગત
છે. આ પ્રતિકૂળતાઓ હોવા છતાં, ખેડૂતો
વાસ્તવિક જીવનના હીરો તરીકે અડગ ઊભા
છે, પ્રતિબદ્ધતા, સમર્પણ અને સ્થિતિસ્થાપકતા
સાથે તેમના વ્યવસાયની જટિલતાઓને
ઓળખી તેને દૂર કરવાનો પ્રયાસ કરે છે. જો
કે, આપણે તેઓ પ્રત્યે કૃતજ્ઞતા ખેડૂતોના
સશક્તીકરણ માટે નક્કર પગલાં લેવા જરૂરી
છે. જેના મારફત આપણે ખેડૂતોને વધુ પાકનું
ઉત્પાદન, ટકાઉ ગ્રોથ અને નાણાકીય સુરક્ષા
પ્રદાન કરી શકીએ.

સદનસીબે, વર્તમાન યુગ ટેકનોલોજીના ઝડપી વિકાસ દ્વારા આ પડકારોનો સામનો કરવાની તકો રજુ કરે છે. ટેકનોલોજી-આધ્યારિત

સોલ્યુશન્સનો ઉપયોગ ખેતરોની ઉત્પાદકતા અને ટકાઉપણુંમાં નોંધપાત્ર સુધારો લાવી શકે છે, પરિણામે ખેડૂતોના જીવનમાં વધારો કરી શકે છે.

ખેડૂતોના ફોન પર ઓટોમેટિક એલર્ટ મોકલતી કોમન પ્લેસ ટેકનોલોજી સહિત ઈન્ટરનેટ ઓફ થિંગ્સ, આર્ટિફિશિયલ ઈન્ટેલિજન્સ, ડ્રોન અને સેટેલાઈટ ઈમેજિંગ જેવી કાર્ટિંગ એજ ટેકનોલોજી ખેતી ક્ષેત્રે પરિવર્તનશીલ શક્યતાઓ ઉભી કરી શકે છે.

ડ્રોન-સેટેલાઈટ ઇમેજિંગથી
ખેતીની ચોકસાઈમાં ફાયદો

IoT બેતી ઈકોસિસ્ટમને જોડવા માટે મુખ્ય ભૂમિકા ભજવે છે. IoT ઉપકરણો, જેમ કે ક્ષેત્રોમાં તૈનાત સેન્સર, જમીનની ભેજ. તાપમાન અને અન્ય નિષાયક પરિબળો પર રિઅલ-ટાઈમ ડેટા એક્સ્ટ્રાક્શન કરે છે. આ ડેટાને બેદૂતો માટે ઉપયોગી બનાવવા યોગ્ય ઈન્પુટ્સ પ્રદાન કરવા આર્ટિફિશિયલ ઈન્ટેલિજન્સ અલ્ગોરિયમનો ઉપયોગ કરી પ્રક્રિયા કરવામાં આવે છે. દાખલા તરીકે, બેદૂતો તેમના સ્માર્ટફોન પર વાવેતરના શ્રેષ્ઠ સમય વિશે અથવા વર્તમાન હવામાન પરિસ્થિતિઓના આધારે સિંગાઈની જરૂરિયાત વિશે એલર્ટ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. ડ્રોન અને સેટેલાઈટ ઈમેજિંગ બેતીની પ્રેક્ટિસની ચોકસાઈભાં વધારો કરશે.

नारीशक्ति

ઇ ચોપડી ભણ્યા હોવા છતાં ખેતીમાં અનોખી શોધ કરનારાં પદ્મશ્રી ચેતાભલ

ભીડમાં અલગ તરી આવવું હોય તો કંઈક
અનોખું કરવું પડે. અનોખું કરવા માટે સાહસ
અને હિંમત જોઈએ. જેનામાં આ બે વસ્તુ
હોય છે ને કંઈ પણસ કરી શકે છે. દક્ષિણ
આંદામાનના રંગાચંગની રહેવાસી કમાચી
ચેલાભ્રમલ એનું ઉદાહરણ છે. છે દાયક વટાવી
ચૂકેલાં ચેલાભ્રમલને જૈવિક નારિયેલ ઉગાડવા
માટે પદ્ધતિ એનાયત કરવામાં આવ્યો છે.
કમાચી ચેલાભ્રમલને પ્રેમથી બધા ‘નારિયેળ
અભ્રા’ કહીને બોલાવે છે. એવું કહી શકાય
કે કમાચી ચેલાભ્રમલ તેમના નામથી નહીં પરંતુ
નારિયેળ અભ્રાથી આખા વિસ્તારમાં પ્રસિદ્ધ
છે. ચેલાભ્રમલએ ખેતીની અનોખી ટેક્નિક માટે
આગવી ઓળખ ઊભી કરી છે. એટલું જ નહીં
નારિયેળની ખેતી કરનારા માટે ઉદાહરણ પૂરું
પાડ્યું છે. નારિયેળ અભ્રા એટલે કે કમાચી
ચેલાભ્રમલ પોતાના ખેતરમાં નારિયેળનાં પાન
અને છાલને જમીન પર પાથરી હે છે. જેને
મહિંગ કહેવામાં આવે છે. આ પાન અને
છાલ, લાકડીના ટુકડા અથવા સૂક્ષ્મ પાનને

માટીથી ઢાંકી દે છે. એનાથી વરસાદ પછી
પણ વરસાદનું પાણી વધારે સમય સુધી ટકે
છે અને જમીન સારી બને છે. નારિયેળ અમ્મા
કહે છે કે, મલિંગથી માટીમાં ભીનાશ જળવાઈ
રહે છે અને ઝાડ, છોડ ઓછાં ઊરે છે. આ
બંને વસ્તુ નારિયેળના ઝાડ માટે બહુ જરૂરી છે.

નારિયેળ અમ્માએ ખેતરમાં જંતુનાશક દવા
માટે રસાયણોનો ઉપયોગ કરવાનું વરસોથી
છોડી દીધું છે અને ખાસ રીત અપનાવી છે.
જેને ઇન્ટિગ્રેટેડ પેસ્ટ મેનેજમેન્ટ સિસ્ટમ નામ
આપ્યું છે. જેમાં તે અલગ અલગ પ્રકારના
અમુક ઝાડ વાવે છે, જેને જાળીદાર છોડ
કહેવામાં આવે છે. આ છોડ હવામાં એક
પ્રકારની ગંધ છોડે છે. આ ગંધ જંતુઓને પોતાના
તરફ આકર્ષે છે. જેથી જંતુઓ એકબીજાને મળી
શકતાં નથી. પરિણામે તેમનાં બચ્ચાં થતાં નથી.
જેથી જંતુઓની સંખ્યા આપોઆપ ઓછી થઈ
જાય છે. તે કહે છે કે, મેં રસાયણોને
અપનાવવાનું છોડીને કુદરતી રીત અપનાવી
છે. તેના કારણે પાકને નુકસાન થતું નથી અને
ઉપજ સારી થાય છે. ૬૭ વર્ષનાં નારિયેળ
અમ્મા પોતાની દસ એકર જમીનમાં ફક્ત

દેવલ થોરિયા

૪૩

ગ્રામસ્વરાજ

નારિયેળ જ ઉગાડે છે એવું નથી. નારિયેળના ઝાડની વચ્ચે વચ્ચે વિવિધ પ્રકારના છોડ પણ રોપે છે. જેમાં ડેળાં, મગફળી, અનાનસ, લીલાં મરચાં, લીલા શાકભાજ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. આમ, એક સાથે અનેક પાક ઉગાડવાની રીતને બહુફસલ પ્રણાલી કહેવામાં આવે છે. નારિયેળ અમ્મા કહે છે, અનેક પ્રકારના પાક ઉગાડવાને કારણે મને વધારે કમાણી થાય છે. જો કોઈ વસ્તુનું બજાર પડી ભાંગે તો બીજી વસ્તુઓથી નુકસાનની ભરપાઈ થઈ જાય છે. પરિણામે વર્ષના અંતે નુકસાન ભોગવવું પડતું નથી. ઘણી વખત તો તમામ પાકમાં ફાયદો થાય છે.

વરસોથી જૈવિક જેતીને પ્રાધાન્ય આપતાં કમાચી ચેલાભ્રમ બીજા બેડૂતોને પણ જૈવિક જેતી કરવા માટે પ્રેરિત કરે છે. તેમની પ્રેરણથી ૧૫૦ કરતાં પણ વધારે બેડૂતો જૈવિક જેતી તરફ વણ્ણા છે. તમને જાણીને નવાઈ લાગશે કે અમ્મા દર વર્ષ આશરે ૨૭,૦૦૦ કરતાં વધારે નારિયેળનું ઉત્પાદન કરે છે. તે આંદામાનમાં થનારાં સાધારણ તાડનાં ૪૮૦ ઝાડનું ઉત્પાદન પણ કરે છે. આપણાને એવું થાય કે નારિયેળ અમ્મા બહુ ભાણોલાં હશે એટલે જૈવિક જેતી કરે છે પણ એવું નથી. તેમણે ફક્ત છ ધોરણ સુધીનો જ અભ્યાસ કર્યો છે. તેમને જેતીમાં રસ છે એટલે તે એમાં કંઈક નવું નવું કરવાનો હંમેશાં પ્રયત્ન કરતાં રહે છે. નારિયેળ અમ્મા છેલ્લા પાંચ દાયકાથી ઉત્સાહ સાથે જેતી કરી રહ્યાં છે. આમ, તો

બેતી એમનો મુખ્ય વ્યવસાય છે. નારિયેળ અમ્માની સૌથી મોટી ઉપલબ્ધિ એ છે કે તેમણે નારિયેળ અને તાડનાં ઝાડને થનારા નુકસાનથી બચાવવાની પ્રભાવક અને સસ્તી રીતો શોધી, જે સામાન્ય લોકો માટે બહુ મુશ્કેલ કામ હતું. આ કામ કરવામાં તેમને અનેક મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવો પડ્યો હતો. એક વખતમાં તેમને સફળતા નહોતી મળી. તેમણે જૈવિક જેતી માટે અનેક વખત પ્રયત્નો કર્યા છે. એમાં ઘણી વખત નુકસાન પણ વેઠવું પડ્યું છે. તેમ છતાં નારિયેળ અમ્માએ હાર ન માની. પરિણામે તેમને સફળતા મળી અને એ સફળતા અન્ય બેડૂતોને મળે એ અંગે પ્રયત્નો પણ કર્યા. જેથી તમામ બેડૂત એનો લાભ લઈ શકે અને સારી ઉપજ મેળવી શકે.

નારિયેળ અમ્માને એક દીકરો છે રમાયંદ્રન. દીકરો રમાયંદ્રન તેમને જેતીમાં મદદ કરે છે. આંદામાનના સુદૂર ગામયાં રહેનારી કમાચી ચેલાભ્રમને જ્યારે ખબર પડી કે તેમને પદ્મશ્રી એનાયત કરવામાં આવશે ત્યારે તેમને નવાઈ લાગી, તે કહે છે કે, મને થયું મારી સાથે મજાક કરવામાં આવી રહી છે. પણ જ્યારે હકીકતની જાણ થઈ ત્યારે મારી ખુશીની કોઈ સીમા ન રહી. મને જે ખુશી થઈ એનું શબ્દોમાં વર્ણન કરવું અશક્ય છે. કોઈ પણ નવું અથવા અનોખું કામ કરો ત્યારે એમાં અડયણ તો આવે પણ નાસીપાસ થયા વગર સતત મહેનત કરીએ તો સફળ થવાય છે. ભણોલાં હોય કે મારી જેમ ઓછું ભણોલાં જે નક્કી કરો એને પૂર્ણ કરવાનો પ્રયત્ન અવશ્ય કરો.

પર્યાવરણ

સ્વચ્છતા-સંચાલન અને શુદ્ધ હવા માટે ઇન્ડોરમાંથી પ્રેરણા લેવી જોઈએ

સુઆયોજિત શહેરની રચના સાથે, તેના સ્માર્ટ સિટી'નો એવોઈ મળ્યો છે. વિશેની વિચારસરણી પણ વિકસિત થાય છે. શહેરમાં રહેતા લોકો પણ તેને સ્વચ્છ, શુદ્ધ હવા, સ્માર્ટ અને સંગઠિત હોવાની કલ્પના કરે છે. આ દ્રષ્ટિકોણથી જોવામાં આવે તો, દેશના મધ્યમમાં આવેલા રાજ્ય મધ્યપ્રદેશના શહેર ઈન્દ્રોર આવી બધી અપેક્ષાઓ પર ખરું ઉત્તરે છે.

સતત ૭ વર્ષ સુધી દેશના સૌથી સ્વચ્છ શહેરનો જિતાબ મેળવવો સરળ નથી, પરંતુ ઈન્દ્રોરે આ અજ્ઞયબી કરી બતાવી છે. એવી જ અજ્ઞયબી જો દેશના અન્ય શહેરો પણ કરી બતાવે તો એ શહેરોને પણ કમ શુદ્ધ હવા તો મળી જ શકે તેમ છે.

હવે આ શહેર તેનાથી પણ આગળ વધી ગયું છે. તે દેશના સૌથી સ્વચ્છ શહેર તરીકે પણ પસંદ કરવામાં આવ્યું હતું. મતલબ કે અહીંની હવા શુદ્ધ છે. વાત અહીં પૂરી નથી થતી. ઈન્દ્રોરને દેશના સૌથી સ્માર્ટ સિટી તરીકે પણ પસંદ કરવામાં આવ્યું હતું. કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા જાહેર કરાયેલ 'ઇન્ઝિયા સ્માર્ટ સિટી એવોઈસ ૨૦૨૨ 'માં આ શહેરને 'બેસ્ટ નેશનલ

આ એવા પુરસ્કારો છે જે ઈન્દ્રોરે સ્પર્ધામાં જત્યા હતા. હક્કિકતમાં, આ શહેર પહેલેથી જ તેના પ્રકારનું એક અનોખું શહેર છે. શહેરનો સાંસ્કૃતિક વારસો, સ્વાદિષ્ટ ભોજન, લતા મંગેશકર જેવી સ્વર મહારાણીનું જન્મસ્થળ અને જાણીતા અભિનેતા સલમાન ખાનના શહેરનો કોઈ મેળ નથી. અહીંના ફૂડની ચર્ચા આખી દુનિયામાં થાય છે.

જ્યારે કેન્દ્ર સરકારે સતત સાતમી વખત દેશના સૌથી સ્વચ્છ શહેરના બિરુદ્ધ માટે ઈન્દ્રોરની પસંદગી કરી ત્યારે કોઈને પણ નવાઈ ન લાગી. કારણ કે, દેશનો કોઈ ભાગ ઈન્દ્રોર જેટલો સ્વચ્છ નથી... ખુનિસિપલ કોર્પોરેશન દ્વારા અહીં વિકસાવવામાં આવેલ સ્વચ્છતાનું મોટેલ કચરાના યોગ્ય નિકાલની વ્યવસ્થા છે. આ શહેર સ્વચ્છતામાંથી પેદા થતો કચરો વેચીને પણ કરોડો રૂપિયાની કમાણી કરી રહ્યું છે. તે ડસ્ટબિન ફી સિટીનું બિરુદ્ધ પણ ધરાવે છે. અહીં રહેતી ૪૦ લાખથી વધુ વસ્તી દરરોજ લગભગ ૧,૨૦૦ ટન સૂકો અને ૭૦૦ ટન ભીનો કચરો છોડે છે. આમાંથી સીએનજી ગેસ

૪૩

ગ્રામસ્વરાજ

બનાવવામાં આવે છે, જે ખુનિસિપલ સિટી આવ્યા છે, જે શહેરના પ્રદૂષણ પર નજર રાખે બસો ચલાવે છે. સાત વખત સ્વચ્છતામાં ટોચનું છે. આંતરછેદ પર ડિસ્ક્લે બોર્ડ લગાવવામાં સ્થાન મેળવનાર આ શહેરને શુદ્ધ આવ્યા હતા.

આભોહવાવાળા શહેર તરીકે પણ પસંદ કરવામાં આવ્યું હતું. સેન્ટ્રલ પોલ્યુશન -કંટ્રોલ બોર્ડ ઈન્ફોરને ‘કલીન એર સર્વે ૨૦૨૩’માં પ્રથમ સ્થાને રાખ્યું છે. ૧૦ લાખથી વધુ વસ્તી ધરાવતા શહેરોમાં ઈન્ફોર પ્રથમ કમે છે. આ શહેરની આભોહવાને શુદ્ધ કરવા માટે ઉ વર્ષમાં લગભગ ૨૦૦ કરોડ રૂપિયા ખર્ચવામાં આવ્યા હતા, ત્યારે જ ઈન્ફોર એર ક્વોલિટી ઈન્ફેક્સને ૧૦૦ પોઈન્ટથી નીચે રાખવું શક્ય બન્યું હતું.

હકીકતમાં આ સૌથી મોટો પડકાર હતો. શહેરને સ્વચ્છ અને સ્માર્ટ બનાવી શકાય છે, પરંતુ આભોહવાની શુદ્ધતા લાંબી મહેનત અને વ્યૂહરચના દ્વારા જ શક્ય છે. ઈન્ફોર આભોહવાને સુધારવા માટે દરરોજ મશીનો વડે શહેરના રસ્તાઓ સાફ કરે છે. મહાનગર પાલિકાએ ઈ-વાહનોને પ્રોત્સાહન આપવાનું શરૂ કર્યું છે.

લગભગ ૨૦ ઈ-ચાર્જિંગ સ્ટેશન બનાવવામાં આવ્યા હતા. શહેરમાં સાપ્યકલની સુવિધા પણ ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવી હતી. સિટી બસો સીએનજી અને વીજળી પર દોડાવવામાં આવી રહી છે. હવાની શુદ્ધતા ચકાસવા માટે શહેરના માર્ગો પર લગભગ ૧૦૦ મોનિટરિંગ મશીનો લગાવવામાં આવ્યા હતા. બે મોનિટરિંગ સ્ટેશન પણ બનાવવામાં

આવ્યા છે, જે શહેરના પ્રદૂષણ પર નજર રાખે છે. આંતરછેદ પર ડિસ્ક્લે બોર્ડ લગાવવામાં સ્થાન મેળવનાર આ શહેરને શુદ્ધ આવ્યા હતા.

આ સિવાય ઈન્ફોર બીજી એક સિદ્ધિ હાંસલ કરી છે, તે છે ‘બેસ્ટ નેશનલ સ્માર્ટ સિટી’નો એવોઈ. કેન્દ્ર સરકારે ‘ઈન્ડિયા સ્માર્ટ સિટી એવોઈ ૨૦૨૨ની જાહેરાત કરી, જેના માટે ઈન્ફોરને પણ એવોઈ મળ્યો. સુરત અને આગ્રા અનુક્રમે બીજા અને ત્રીજા કમે છે. દેશના ૧૦૦ સ્માર્ટ સિટીમાં ઈન્ફોર ટોચ પર હોવાથી અહીંની સ્વચ્છતાનો મોટો ફાળો છે.

દેશમાં સ્માર્ટ સિટીની પસંદગી માટે કેટલાક પરિમાણો દર્શાવવાના રહેશે. આ સારી ઈન્ટરનેટ કનેક્ટિવિટી, સારી ઈન્ફાસ્ટ્રક્ચર, સરળ પરિવહન અને સલામત કાયદો અને વ્યવસ્થા છે. સ્માર્ટ સિટીને પણ સાયબર કાર્યક્ષમતા અને ડેટા સિક્યુરિટી પ્રત્યે જાગૃત રહેવાની જરૂર છે. ઈન્ફોર ગયા વર્ષે સુરત સાથે સંયુક્ત રીતે સ્માર્ટ સિટી એવોઈ જત્યો હતો.

ઈન્ફોરને હવે સોલાર સિટી બનાવવાના પ્રયાસો થઈ રહ્યા છે. આ માટે ઘરો અને ઓફિસોનો સર્વે કરીને તેની ઇત પર સોલાર પેનલ લગાવવાથી કેટલી વીજળીની બચત થશે. અને શું ફાયદો થશે તે જણાવવામાં આવશે. બેંક તરફથી મળતી સબસિડી અને લોન વિશે પણ માહિતી આપવામાં આવશે, જેથી લોકોને પ્રેરિત કરી શકાય.

પર્યાવરણ

પરિવર્તનોની ગતિ આજે જેટલી તીવ્ર છે એટલી અગાઉ કચારેય નહોતી

એલ્બિન ટોફલરે ‘ધ થર્ડ વેવ’ પુસ્તક લખ્યું ત્યારે એટલે કે ઈ.સ. ૧૯૮૦ના અરસામાં એમાં પણ એવી જે કલ્પના હતી કે છેક ઔદ્યોગિક કાંતિથી શરૂ થયેલી માનવ વસાહતોની આગેકૂચ પૃથ્વી ઉપર હજુ વધુ સ્વાગતિક સુખ લાવશે. વેવ એટલે કે મોજુ જ્યારે આવે છે ત્યારે અગાઉનું બધું જ બાજુ પર ધકેલીને આગળ વધે છે. ઔદ્યોગિક કાંતિને ટોફલરે સેકન્ડ વેવ - બીજું મોજું કહ્યું હતું. જેમાં ‘સમૂહ’ શબ્દ કેન્દ્રમાં હતો. સામૂહિક ઉત્પાદન, સામૂહિક સંહારનાં શક્તો, સમૂહ માધ્યમો, સમૂહ શિક્ષણ (માસ એજયુકેશન) ટોફલરની વિચારધારા પર દુનિયા આઇરીન થઈ ગઈ હતી. કદાચ એ એવું પુસ્તક હતું કે જેના પર દુનિયાનો નાનાં-મોટાં લાખો શહેરોમાં પરિસંવાદો યોજાયા હતા. ત્યારે કોઈને કલ્પના ન હતી કે ટોફલરની થિયરી માનવમનના કેટલાક સંકુલ અને અણાઉકેલ પ્રશ્નોને પણ સાથે જ લઈ આવી છે. ટોફલરની થિયરી આગળ જતાં સાવ બદલાઈ જશે એની પણ ત્યારે તો કલ્પના ન હતી. એ સમયે ફિરજોક કેપરાના પુસ્તકોએ પણ ધૂમ મચાવી હતી.

મીરિયાની વિદ્યાશાખાઓના જેને માંધાતા માનવામાં આવે છે એવા લિખ્પિતામહ સમા માર્શલ મેકલુહાને પહેલીવાર દુનિયાને ગલોબલ વિલેજની વિભાવના આપી હતી. ત્યારે પણ જગત અચંબામાં પડી ગયું હતું કે શું ખરેખર જ એવી ટેકનોલોજીકલ કાંતિ આવશે કે? માર્શલ મેકલુહાનની ધારણા પ્રમાણે પછીના દાયકાઓમાં ખરેખર જ એવી કાંતિ આવી. ટોફલરે થર્ડ વેવ તરીકે ઈન્ફોર્મેશન એજની વાત કરી. ‘ધ થર્ડ વેવ’ પુસ્તક આપ્યું એનાં દસ વરસ પહેલાં એટલે કે ૧૯૭૦માં ટોફલરે ‘ફ્યૂચર શોક’ નામનું પુસ્તક આપ્યું હતું. ત્યારે પણ કોઈને કલ્પના ન હતી કે એમની વાત આટલી ઝડપથી સાચી પડશે. ટોફલર મનુષ્યના પ્રવર્તમાન જીવન અને સામુદ્દરિક વિકાસનું ગહન અધ્યયન કરીને કેટલાક ચોકાવનારાં ભવિષ્યગામી વિધાનો કરનારા વિદ્વાન છે. એને ફ્યૂચરિસ્ટ કહેવાય છે. દુનિયામાં આ એક શાસ્ત્ર છે જેને ફ્યૂચરિસ્ટિક્સ કહેવામાં આવે છે.

બધાં જ ઉપલબ્ધ સંસાધનો, મનુષ્યનું બદલાતું વર્તન, મનુષ્યની મહત્વાકંક્ષાઓ, સામાજિક સંદર્ભ વગેરે અને એની સંઘર્ષની

૪૦ ગ્રામસ્વરાજ

ભૂમિકાનો જે વ્યાપક સ્તર ઉપર ગહન અભ્યાસ કર્યો પછી આ કથાના વિદ્રાનો અમુક ચોક્કસ તારણો પર આવતા હોય છે અને એ પ્રકારે તૈયાર થયેલાં પુસ્તકો જગત સમક્ષ મૂકતા હોય છે. જ્યારે તેઓના આ પુસ્તકો પ્રગટ થાય છે ત્યારે તો તેમની ભવિષ્યની કલ્પનાનાં એક પણ આણસાર આપણને આજુબાજુમાં જોવા મળતો હોતો નથી, પરંતુ જેમ જેમ વરસો પસાર થતાં જાય છે, તેમ તેમ એ પુસ્તકના એક પછી એક પાણા દુનિયાના દરેક પ્રદેશમાં સાક્ષાત્ થવા લાગે છે. એલવિન ટોફલરે ‘ફ્યુચર શોક’ પુસ્તક લખ્યું એમાં એક વાક્ય બહુ મહત્વનું છે, જે આખા પુસ્તકનો સારાંશ જ છે. ટોફલર કહે છે કે Too much change in too short a period of time.... ? ઓછા સમયમાં બહુ જ વધારે પડતાં પરિવર્તનો જોવા મળશે. આ વાક્યમાં સકારાત્મક પાસાઓ પણ છે અને નકારાત્મક પણ છે. તો પણ ટોફલરનું આ અમર વાક્ય છે અને આજની દુનિયા હજુ પણ ટોફલરના એ ઉદ્ગારના પડછાયામાં જ ઉભી છે. આ બધા અર્વાચીન કાન્ત દ્રષ્ટાઓ છે.

ઘોડાની લગામ માણસજાતના હાથમાં આવતાં લગભગ એક લાખથી વધુ વર્ષો લાગ્યા. આ એક લાખ વર્ષ દરમિયાન મનુષ્ય પણ જંગલમાં હતો અને ઘોડાઓ પણ એ જ જંગલમાં હતા. સમસ્યાના સમાધાનો ચોતરફ વેરાયેલાં પડ્યાં હોય છે, પરંતુ મનુષ્યના મસ્તિષ્કમાં

ચમકારો થવો દુલભ છે. . ત્યારે પછી માત્ર ઘોડાઓની મદદથી માણસજાતે નવખંડ ધરતી ઘૂમી વળવાના પુરુષાર્થ કર્યો. દિવસ અને રાત ધરતી પર ઘોડાઓ દોડતા રહ્યા. સદીઓ સુધી આ ક્ષિતિજેથી પેલી દૂરની ભીજી ક્ષિતિજ સુધી. અનેક યુદ્ધો થયાં. ઘોડો માણસજાતનો અખંડ સાથીદાર. ૧૮૬૦માં ઔદ્યોગિક કાંતિ થઈ. ૧૮૮૦ના દાયકમાં કાર્લ બેન્જ પોતાની ત્રણ પૈડાંની પ્રથમ મોટરવેગનની પેટન્ટ લીધી ત્યારથી પૃથ્વી પર ઘોડાઓના હણહણાટ આથમવા લાગ્યા. વધુ સારો વિકલ્પ મળે એટલે સદીઓના વફાદારનેય પડતા મૂકે એનું નામ માણસ. વીરતા અને સ્વાભિમાનના પર્યાય જેવા અશ્વો નજરમાં દેખાતા બંધ થવા લાગ્યા ને ઔદ્યોગિક ધમધમાટ આખી દુનિયામાં ચાલુ થયો. ટોફલરે કહેલા આ સેકન્ડ વેવમાં જ પૃથ્વીના સત્ત્વ-તત્ત્વના નિકંદનનો ખતરનાક પ્રારંભ થયો.

રશિયન સાધક ગુર્જિઅફ એક રીતે પરબ્રહ્મ તત્ત્વોના ઉપાસક હતા. વહેલી સવારે જેતરો વચ્ચે ફરવા જતા. મૂળભૂત રીતે તેઓ ભરવાડ પરિવારના હતા અને ઘેટા-બકરાં ચારતા, પરંતુ તેમની આત્મશક્તિ બહુ પ્રબળ હતી. તેમની વાણીમાં તબક્કાવાર બ્રહ્માંડનાં અનેક રહસ્યો ખુલવા લાગ્યાં હતાં. મહાન રશિયન ગણિતશાસ્કી વ્યુસ્પેન્સ્કી જેવા લોકો તેમના શિષ્ય બની ગયા હતા. સમગ્ર માનવજાત માટે એની પાસે બહુ જ નવા પ્રકારના બોધ હતા.

ગ્રામસ્વરાજ

આ ગુર્જિએક સવારના જ્યારે ખેતરે જતા ત્યારે
પાછા પગે દોડ લગાવતા, એ જોઈને બીજા
ખેડૂતોને બહુ આશ્રમ થતું. એકવાર ખેડૂતોએ
એમને પૂછ્યું તમે પાછા પગે શા માટે દોડો
છો? ત્યારે એમણે કહ્યું કે આપણો ખોટા રસ્તે
ચડી ગયા હોઈએ તો સાચા રસ્તે જવા માટે
અગાઉ જ્યાં હતા ત્યાં તો પાછા પહોંચવું પડે
ને? આખી માણસજીત ખોટા રસ્તે ચડી ગઈ
છે એટલે હું મૂળભૂત જગ્યાએ પહોંચવા પાછા
પગે દોડું છું.

ગુર્જિઅફની વાત આજે પણ સાચી છે
કે માણસજીત અનેક બાબતોમાં ખોટે રસ્તે ચડી
ગયેલી છે. એ ખુદ જ્યાં સુધી પાટે ન ચેડે
ત્યાં સુધી વિનાશક વાયરસો, ઝંગવાતો, ભૂંકપો
અને અણધાર્યા ઉત્પાતો આવતા જ રહેવાના
છે. મનુષ્યનો એક જ અપરાધ મુખ્ય છે કે
તેણે માની જ લીધું છે કે આ પૃથ્વી પર જે
કંઈ છે તે મારે ભોગવવા માટે છે. આ જ
અભિગમ અપનાવીને મનુષ્ય કુદરત સાથે કામ
પાડ્યું છે અને માત્ર પોતાના ભોગવાદ ઉપર
જ ધ્યાન આપ્યું છે. કુદરત તરફ ધ્યાન આપ્યું
જ નથી.... એક ટકાથી ઓછા લોકો આ
હુનિયામાં પ્રકૃતિના ગુણગાન ગાય એનાથી
આ વસુંધરા ટકી શકે નહીં. બાકીના જે ૮૮%
લોકો છે એ તો આ પૃથ્વી પર કુદરતના પોતાના
અસ્તિત્વના શત્રુઓ છે. હવે જે અસ્તિત્વ
અભિલ વિશ્વમાં અને બ્રહ્માંડમાં છવાયેલું છે
એની સાથે સંઘર્ષમાં ઉત્તરીને મનુષ્ય શું મેળવી

શકે? એનો જવાબ આખી એકવીસમી સદી દરમિયાન આપણને વારંવાર મળતો રહેવાનો છે.

આપણે જે જે સવાલો ઊભા કરેલા છે.
એના જવાબોની સજી ભોગવવા તૈયાર રહેવું
પડે. જે રીતે આજ સુધી મનુષ્યે પ્રાકૃતિક
સંપદાનો સરેઆમ ખાત્મો બોલાવ્યો છે એનો
જ પ્રત્યાધાત હવે શરૂ થયો છે. સામાન્ય મનુષ્ય
એમ કદ્દી શકે કે ખરો કે અમે કંઈ હાથમાં
કુહાડી લઈને જંગલો કાપવા ગયા નથી, પરંતુ
તમે એના ઘરમાં નજર નાખશો તો ઓછામાં
ઓછાં રૂપ વર્ષની વય ધરાવતા દસ વૃક્ષોને
કાપીને ફર્નિચર બનાવવામાં આવેલું હોય છે.
આ એક જ ઘરની વાત છે. હવે એ મનુષ્ય
માને છે કે હું તો કોઈ અપરાધી નથી, પરંતુ
આ ૧૦ વૃક્ષોના લાકડામાંથી ફર્નિચર તૈયાર
થયું તો એ વૃક્ષોને અંજલિકુપે ૧૦ની સામે
એક વૃક્ષ પણ એ મનુષ્યે વાવ્યું છે ખરું? અને
ધારો કે વાવ્યું છે તો એને ઉછેર્યું છે ખરું?

એટલે માણસ જાતના પ્રકૃતિ તરફના કુલ
અપરાધોનો સરવાળો એટલો બધો મોટો થયો
છે કે હવે આખા જગત પર એ જ અપરાધજન્ય
પરિણામો જુદી જુદી રીતે અંધકાર પાથરવા
લાગ્યા છે. એ અંધકારમાં હવે મનુષ્ય મૂંજવણનો
અનુભવ કરે છે અને એને પોતાને ખબર પણ
છે કે પ્રકૃતિથી તે કેટલો વિમુખ છે, પરંતુ
હવે તો તે પોતાના જ ઘરમાં કેદ થઈ ગયેલો
છે. અત્યારે તો કુદરતની સન્મુખ થાય તો
કઈ રીતે થાય?

‘સહકાર’ પાંક્ષિક અને ‘ગ્રામસ્વરાજ’ માસિકના જાહેરાતના દર

તા. ૧-૧૦-૨૦૧૬ થી

સહકાર પાંક્ષિક	એકવાર	ત્રિમાસિક	ઇ માસિક	વાર્ષિક
૧. આખું પાન	૫,૦૦૦/-	૨૫,૦૦૦/-	૪૫,૦૦૦/-	૮૦,૦૦૦/-
૨. અડખું પાન	૩,૪૦૦/-	૧૬,૦૦૦/-	૩૦,૦૦૦/-	૫૦,૦૦૦/-
૩. પા પાન	૨,૪૦૦/-	૧૦,૦૦૦/-	૧૫,૦૦૦/-	૨૫,૦૦૦/-
૪. શુભેચ્છા	૧,૪૦૦/-	૮,૦૦૦/-	૧૨,૦૦૦/-	૨૦,૦૦૦/-

સહકાર પાંક્ષિકમાં જાહેરાતના છુટક ભાવ : એક કોલમ સે.મી. રૂ. ૧૦૦/-

‘સહકાર’ વિશેષાંક

૧. ટાઈટલ પાન-૪	૩૦,૦૦૦/-
૨. ટાઈટલ પાન-૨, ૩	૨૦,૦૦૦/-
૩. આર્ટ પેપર ફોર્કરલ	૧૦,૦૦૦/-
૪. અંદરનું આખું પાન	૫,૦૦૦/-
૫. અંદરનું અડખું પાન	૩,૦૦૦/-
૬. અંદરનું પા પાન	૨,૦૦૦/-

જાહેરાતોમાં બેંકોના સરયેયાં - બેલેન્સશીટ્સનો દર પાના દીઠ રૂ. ૭,૦૦૦/-

‘ગ્રામસ્વરાજ’ માસિક	એકવાર	વાર્ષિક
૧. ટાઈટલ પાન-૪	૫,૦૦૦/-	૫૦,૦૦૦/-
૨. ટાઈટલ પાન-૨, ૩	૪,૦૦૦/-	૪૦,૦૦૦/-
૩. અંદરનું આખું પાન	૩,૦૦૦/-	૩૦,૦૦૦/-
૪. અંદરનું અડખું પાન	૨,૦૦૦/-	૨૦,૦૦૦/-
૫. પા પાન	૧,૦૦૦/-	૧૦,૦૦૦/-
૬. શુભેચ્છા	૫૦૦/-	૫,૦૦૦/-

GRAMSWARAJ GUJ. MONTHLY RNI No. 1799/57 Permitted to post at Ahmedabad P.S.O. on tenth of every month under postal Regd. No. GAMC 38/2024-26 issued by S.S.P. Ahmedabad valid upto 31-12-2026, Licence to Post without prepayment No. PMG/NG/049/2024-26 Valid upto 31-12-2026 (Published on : 10-5-2024)

જ્ય ! જ્ય ! ગરવી ગુજરાત !

જ્ય ! જ્ય ! ગરવી ગુજરાત !
દીપે અરણું પ્રમાત
જ્ય ! જ્ય ! ગરવી ગુજરાત !
ખજુ પ્રકાશથો અળળણણ કસુંબી, પ્રેમશૌર્ય અંકિત,
તું ભાષાવ ભાષાવ નિજ સંતતિ સહુને પ્રેમાભક્તિની રીત. -
ઉંચી તુજ સુંદર જાત
જ્ય ! જ્ય ! ગરવી ગુજરાત !

ઉત્તરમાં અંબામાત,
પૂરવમાં કાળી માત,
છે દક્ષિણ દિશમાં કરંત રક્ષા હુતેથર મહાદેવ,
ને સોમનાથ ને દ્વારકેશ એ પાંચિમ કેરા દેવ.
છે સહાયમાં સાકાત,
જ્ય ! જ્ય ! ગરવી ગુજરાત !

નઢી તાપી નર્મદા જોય,
મહી ને બીજી પણ જોય,
વળી જોય સુભટના જુદ્ધરમણ ને રત્નાકર સાગર,
પર્વત પરથી વીર પૂર્વજો દે આશિષ જ્યકર;
સંપે સોહે સહુ જાત
જ્ય ! જ્ય ! ગરવી ગુજરાત !

તે અણાહિલવાડના રંગ,
તે સિદ્ધરાજ જ્યસંગ;
તે રંગ બડી પણ અધિક સરસ રંગ બણો સત્તવે માત!
શુભ શકુન દીસે મધ્યાળ શોભશો વીતી ગઈ છે રાત;
જન ધૂમે નર્મદા સાથ
જ્ય ! જ્ય ! ગરવી ગુજરાત !

- કવિ નર્મદ

Publisher, Printer & Editor : Dr. Rajendra C. Trivedi

Owner : Gujarat State Co-operative Union, 'SAHYOG', Relief Road, Ahmedabad-380 001.

Published From : Gujarat State Co-operative Union, 'SAHYOG', Relief Road, Ahmedabad-380 001.

Printed at : Reliable Art Printery (Ahmedabad) Pvt. Ltd., 301, 3rd Floor, Punit Plaza,

B/h. Navgujarat College, Off. Ashram Road, Ahmedabad-380014. Gujarat